

NASEOBINSKI ELEMENTI NA NEOLITIČKOME LOKALITETU DUBOVO-KOŠNO KOD ŽUPANJE*

BOŠKO MARIJAN
Odjel za arheologiju
Sveučilište u Zadru
Obala kralja Petra Krešimira IV. 2
HR 23000 Zadar

UDK: 903.4(497.5 Županja)"634"
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper
Primljeno / Received: 2006-12-22

Neutvrđeno ravničarsko naselje neolitičkoga doba Dubovo-Košno kod Županje dalo je veliki broj naseobinskih objekata, raznovrsnih jama i nadzemnih kuća. Osim ostataka manjih jednostavnih, pretežito kružnih rupa od stupova ili kolaca koji najčešće sami ili s drugim objektima čine cjelinu, ističu se mnogobrojni jamski objekti različitih oblika. Oni su ponekad samostalni i dijelom izolirani, najčešće se, međutim, javljaju kao dio složenijih formacija. Na lokalitetu su, također, otkrivene i dvije vrste nadzemnih pravokutnih objekata u različitim varijacijama.

Naselje na lokalitetu Dubovo-Košno pripada sopotskoj kulturi. Tipološka svojstva keramičkih, kamenih i mikrolitičkih nalaza kao i analize ¹⁴C upućuju na rane faze, na I-B ili početak II faze sopotske kulture.

KLJUČNE RIJEČI: *neolitičko naselje, jamski objekti, nadzemne kuće, sopotska kultura*

U okviru gradnje autoceste Zagreb-Lipovac na poddionici Babina Greda-Županja 2000. godine je provedeno zaštitno arheološko istraživanje na nalazištu Dubovo-Košno kod Županje (Sl. 1-6).¹ Istraživanja su provedena metodom širokoga otkopa uz geodetski postavljenu kvadratnu mrežu 5 x 5 m s točnim usmjerenjem sjever-jug, odnosno zapad-istok bez obzira na terenske datosti i smjer kretanja stare autoceste. Kvadranti su označeni slovima u smjeru sjever-jug, a brojevima u smjeru zapad-istok. Međutim, prije početka sustavnih istraživanja i postavljanja kvadratne mreže na nalazištu Dubovo-Košno, u pojasu izvlaštenja izvršena su istraživanja probnim rovovima širine 1 m koji su najvećim dijelom paralelno pratili staru autocestu.² Sustavni dio istraživanja na zapadnome dijelu nalazišta započeo je otkapanjem kvadranta C 10, D 3-10, E 12-20 i F 14-15 te F 21-23 (Sl. 4-6), ali kako na tom dijelu registrirana nalazišta nije bilo značajnijih arheoloških ostataka, iskapanje je bilo koncentrirano na dio nalazišta od 30 do 51 kvadranta.³ Sretna je okolnost da je upravo na tom dijelu pojas izvlaštenja bio ne samo standardnih 40 m od stare autoceste nego znatno širi jer je tu projektom gradnje autoceste predviđeno parkiralište/odmorište. Tako je bilo omogućeno istraživanje ukupnoga rastera neolitičkoga naselja na lokalitetu Dubovo-

* Rad B. Marijana vezan je za panonski prostor i rezultat je njegovih istraživanja dok je bio kustos Muzeja u Županji. Prirodno je da sada kao docent na Sveučilišta u Zadru svoj raniji rad objavi u časopisu Odjela za arheologiju. Kako je Panonija limitrofna oblast istočnom Jadranu, smatramo da rad ipak ne izlazi iz zemljopisnih okvira koje proučava časopis.

¹ B. MARIJAN, 2001, 35-45; ISTI, 2003, 13-22; ISTI, 2006, 43-51.

² Istraživanja probnim rovovima vršena su od 18. 2. do 7. 3. 2000.

³ Sustavna istraživanja vršena su od 7. 3. 2000. do 12. 8. 2000.

Sl. 1. Dubovo-Košno na zemljovidu
Fig. 1. Position of the Dubovo-Košno

Košno s južne strane stare autoceste, dakle po osi zapad-istok od kvadranta 30 do 51, po osi sjever-jug od E do c (Sl. 5, 6). S druge, sjeverne strane, naselje se gotovo sigurno širilo ispod stare autoceste (posebice u kv. B/C/D 32-43), vjerojatno i sjevernije od nje, na prostoru koji, nažalost, nije istraživan.

Nalazište Dubovo-Košno je smješteno u ravničarskom predjelu bez značajnijih reljefnih oscilacija na cca 83 m/nv, nedaleko od rijeke Save, 4 km sjeverno od središta Županje (Sl. 1, 2).⁴ Osim površinskih nalaza iz kasnoga brončanog, latenskog i rimskog doba⁵, kulturni sloj s nasebinskim objektima počinje na dubini 0,40 – 0,50 m. Otkriven je veliki broj raznovrsnih nasebinskih jamskih i nadzemnih objekata. Jamski objekti su različitih oblika (kružni, eliptični, bubrežasti, osmičasti), u većini primjera vezani su s drugim jamama i objektima u složenije

⁴ Zahvaljujem Državnoj geodetskoj upravi Republike Hrvatske i njezinu Odjelu fotogrametrije, daljinskog pronicanja i topografije na mogućnosti korištenja te odobrenju za objavljivanje aerofotogrametrijskoga snimka (Sl. 2).

⁵ Latenski i rimski (u kv. D 10 otkrivena je rimska brončana fibula) nalazi mogu se odrediti kao slučajnost, a kasnobrončanodobni nalazi vjerojatno su u vezi s obližnjim naseljem na lokalitetu Dubovo (B. MARIJAN, 2001, 35 i d.).

Sl. 2. Dubovo-Košno, avionski snimak

Fig. 2. Dubovo-košno, aerial photo

sklopove (Sl. 5, 6). Ubrojimo li i ostatke manjih rupa od kolaca, zabilježeno je preko tisuću nasebinskih objekata. U samome središtu naselja smjerom jugozapad-sjeveroistok postavljena su dva dulja jarka (Sl. 5, 6; T. I, 1-4). Na udaljenosti od cca 70-80 m južno od stare autoceste nalazište presijeca jedan recentni melioracijski jarak smjerom zapad-istok, (Sl. 5, 6), a profili u kv. reda T, U i V govore da je on potpuno uništio kulturne slojeve, nažalost, najznačajnije na prostoru kv. U/V 38-43. Neposredno do ruba istočne strane nalazišta iskopan je drugi recentni melioracijski jarak smjerom sjever-jug, ali on nije oštetio kulturne slojeve (Sl. 3). Po gustoći nasebinskih objekata može se govoriti o središnjem dijelu, odnosno barem okosnici naselja, koju čine svi istraženi kvadranti od broja 35 do broja 45, s najvećom koncentracijom objekata od broja 38 do 43 (Sl. 6).

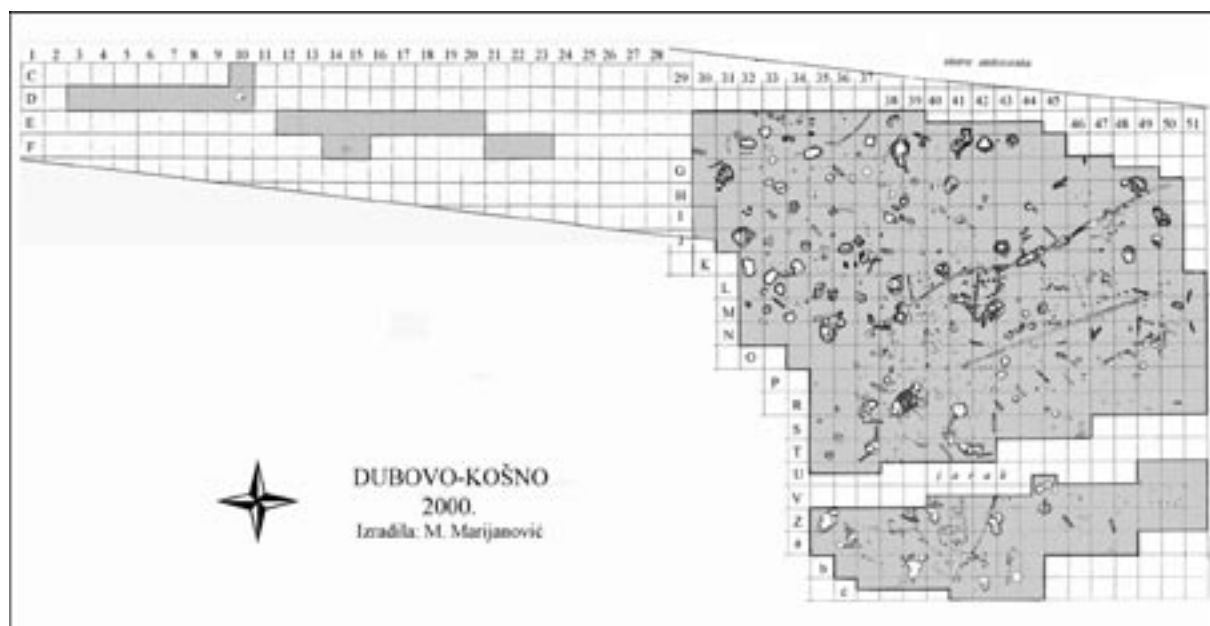
Sl. 3. Dubovo-Košno, zračni snimak dijela nalazišta od kv. reda H do kv. reda c
Fig. 3. Aerial photo of the site between rows H and C

Nasebinski elementi nalazišta Dubovo-Košno mogu se, u općem ili funkcionalnom smislu, razvrstati u dvije glavne skupine. Prva skupina podrazumijeva izvorne nasebinske objekte, bilo da je riječ o stambenim, radnim ili pomoćnim objektima dok drugu, sekundarnu skupinu čine objekti nastali korištenjem mineralnih sirovina u prostoru nalazišta. Ako je sekundarna skupina zastupljena tek jamama za vađenje zemlje (gline), primarna skupina, za nas zanimljivija i o njoj će na ovome mjestu biti uglavnom riječ, svakako je raznovrsnija. Skupina primarnih nasebinskih elemenata može se razdijeliti u četiri podskupine: 1. nasebinski elementi općega karaktera (veliki nasebinski jarci), 2. prateći nasebinski objekti (ostatci rupa od stupova ili kolaca, kratki duboki tlorisno pravocrtni jarci, radne ili radioničke jame), 3. jamski stambeni objekti (zemunice i poluzemunice) i 4. nadzemni stambeni objekti (kuće pravokutna tlorisa). S druge strane, organizacija slobodnih prostora ili komunikacija mogla bi odgovarati posebnoj skupini nasebinskih elemenata, međutim, kako Dubovo-Košno spada u tip zbijenih neolitičkih naselja u kojima objekti primarnih nasebinskih elemenata oblikuju raster naselja, teško bi bilo govoriti o jasno definiranom pristupu organizaciji komunikacija ili javnih slobodnih prostora (Sl. 6).

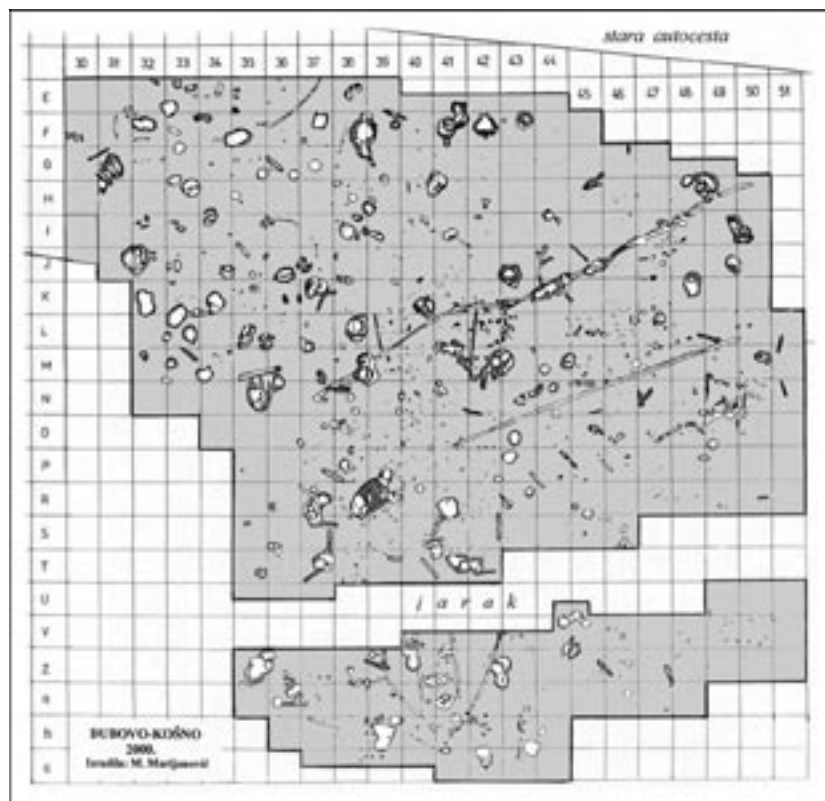

Sl. 4. *Dubovo-Košno, zapadni dio nalazišta*
Fig. 4. *Dubovo-Košno, western part of the site*

U samome središtu naselja smjerom jugozapad-sjeveroistok postavljena su dva dulja jarka (Sl. 5, 6; T. I, 1-4). Prvi ili veliki nasebinski jarak (T. I, 1-2) izrazito se ocrtavao na terenu, krećući se krivudavo od kv. N 38 do kv. H 51. Premda je u sjeveroistočnom dijelu, u kv. H/I 48 i H 49 bio prekinut, po usmjerenju i svim drugim elementima tom objektu pripada i onaj komad na kraju u kv. H 49-50. Većim dijelom ukopan je u zdravicu, a nerijetka proširenja na njegovoj osi mogu se svrstati u dvije kategorije. Prvoj kategoriji pripadaju manja proširenja organski vezana uz jarak i zacijelo su istovremena s ustrojem samoga jarka. Takva proširenja jarka, zabilježena u kv. K/L 41, K 42-43, J/K 43-45 (T. V, 3) te I/J 46 imala su istu orijentaciju ili smjer kao i sam jarak. Drugu skupinu čine zapravo veći jamski objekti u kv. M/N 38-39 (Sl. 5, 6; T. VII, 1), J 45-46 te G/H 48-49 (Sl. 5, 6; T. VI, 1-2) koji su presjekli crtu kretanja jarka. Orijetacija tih jamskih objekata je suprotna smjeru kretanja samoga jarka, oni su okomito pozicionirani na jarak. Ipak, ostaje otvoreno pitanje vremenskoga prioriteta jarka ili jamskih objekata, možda bi se moglo govoriti da je jarak preslojio već izgrađene jamske objekte, ali je na temelju pokretnoga arheološkoga inventara zaista teško utvrditi taj prioritet. Sklon sam razmišljanju da su veći jamski objekti gotovo istovremeni s jarkom, ali vjerojatno s manjom i neznatnom vremenskom distancom pri čemu bi jarak ipak bio nešto stariji. Osim manjih organskih proširenja i većih jamskih objekata jarak je kasnije bio iskorišten pa i prilagođen gradnji nadzemne kuće u kv. K/L/M/N 42-43 (Sl. 5, 6; T. X, 4) što nam gotovo sigurno potvrđuje njegov vremenski prioritet na tu vrstu nastambe.

Sl. 5. Dubovo-Košno, plan nalazišta
 Fig. 5. Dubovo-Košno, plan of the site

Sl. 6. Dubovo-Košno, plan središnjega dijela nalazišta
 Fig. 6. Dubovo-Košno, Plan of the central part of the site

Drugi ili manji nasebinski jarak kreće se od kv. O 41 do kv. L 50, u odnosu prema drugim nasebinskim objektima također se jasno ocrtavao u svojoj početnoj razini (T. I, 3-4) i, kao i veliki jarak s kojim je paralelan, kreće se smjerom jugozapad-sjeveroistok. Izrazito je pravocrtan, gotovo svom duljinom ima standardno jednaku širinu, na nj nisu orijentirani drugi nasebinski objekti niti su ga presijecali. Tek u neposrednoj blizini s njegove južne strane nalazi se najveća koncentracija kratkih i dubokih pravocrtnih jaraka, osobito su zanimljivi oni u kv. R 42-43, P/R 43-44, P 44-45 i O 45-46 koji su međusobno paralelno postavljeni a okomito pozicionirani na sam jarak (Sl. 6). Tu je još, osim manjih "porazbacanih" rupa od kolaca u neposrednoj blizini i jedna zanimljiva formacija, odnosno red većih rupa za stupove koji paralelno prati jarak u kv. L/M 46-48. Treba još naglasiti da je manji nasebinski jarak bio znatno plići i uži od velikoga jarka, da nije dosegnuo razinu zdravice (T. I, 1-4) i da je gotovo potpuno bio sterilan glede pokretnoga arheološkoga inventara kakvoga je u obilju otkriveno u velikome jarku cijelom njegovom dužinom.

O pravoj namjeni velikoga i maloga nasebinskoga jarka (Sl. 5, 6; T. I, 1-4) zasada je teško nešto više pouzdano reći. Puno je vjerojatnije da su imali stanovitu funkciju u organizaciji naselja negoli da su bili obrambeni jarci. Za veliki jarak mogli bismo pretpostaviti da je u ranoj fazi organizacije naselja na Dubovo-Košnu bio na samoj periferiji, a da je zbog svoje i dubine i širine poslužio kao izvor za vađenje zemlje upotrijebljene u različite svrhe da bi potom bio korišten možda kao graničnik naselja ili sekundarno mjesto za raznovrstne aktivnosti, a kasnije kao dio nasebinskoga rastera bio ukomponiran u jamske objekte ili nadzemne kuće. Ipak, teško bi bilo prihvatiti zamisao da je taj veliki jarak mogao biti graničnik ili možebitni obrambeni jarak jer on nema niti oblik niti strukturu takvih objekata niti je opasivao cijelo naselje na Dubovo-Košnu. Pojava sličnih jaraka evidentirana je i u vinčanskome naselju na Gomolavi kod Hrtkovaca,⁶ M. Garašaniin spominje rovove na vinčanskim naseljima u Vinči, Gradcu kod Zlokućana, Valaču i Jakovo-Kormadinu dvojeći je li riječ o obrambenim ili rovovima koji bi mogli ograničavati kretanje stoke.⁷ Pravi fortifikacijski jarci zabilježeni su na vinčanskim naseljima Gornea i Liubovca u Rumunjskoj.⁸ Zapravo su stalna naselja, najčešće ona tipa tell, a karakteristična i za vinčansku kulturu faza A2-B2 u Podunavlju i za sopotsku kulturu od faze II na slavonsko-srijemskom prostoru, bila opasivana obrambenim opkopima ili jarcima.⁹ Naselje na Dubovo-Košnu zasigurno ne spada u skupinu stalnih naselja s obrambenim sustavom.

Ako se, dakle, za pojavu velikoga jarka mogu pronaći i logični i racionalni razlozi prije svega u području organizacije naselja i gospodarskih aktivnosti njegovih stanovnika odbacujući njegovu obrambenu funkciju, s druge strane, "gradnja" manjega jarka izgleda potpuno iracionalna i neshvatljiva. Ne samo zato što je znatno skromnijih dimenzija ili što je njegova ispuna bila sterilna već ponajprije stoga što taj jarak nije ni po čemu bio ukomponiran u druge nasebinske objekte ili cjeline pa, dakle, nije mogao imati osobitu ulogu u građenju naselja. Njegova gotovo nevjerojatna geometrijska pravocrtnost je također začudna (Sl. 5, 6; T. I, 3-4). Zato je teško shvatiti svrhu postojanja manjega jarka, možda je tek riječ o započetoj, iz nepoznatih razloga napuštenoj gradnji jednoga takvoga objekta čiji je iskop brzo bio zapunjen humusom pa u njemu, jer nije bio korišten, i nema pokretnoga arheološkoga inventara.

⁶ B. JOVANOVIĆ, 1965, 123.

⁷ M. GARAŠANIN, 1979, 154.

⁸ GH. LAZAROVISI - M. LAZAROVISI, 2003, 383.

⁹ S. DIMITRIJEVIĆ, 1979, 270.

Problem identifikacije nasebinskih jamskih elemenata u smislu njihove funkcije – jesu li, dakle, stambeni, radni ili pomoćni prostori? – i danas je prilično aktualan na pretpovijesnim naseljima. Tako je i u primjeru nalazišta Dubovo-Košno. Uz brojne druge, zanimljiva je klasifikacija N. Tasića i E. Tomić u interpretaciji jamskih objekata na Crnokalačkoj bari gdje se izdvajaju jame – zemunice za stanovanje, manje dublje jame nastale "vađenjem zemlje" te manje jame spremišta za hranu dok su jame za otpatke nastajale samo sekundarno.¹⁰ S. Dimitrijević u sličnoj tipologiji jamskih objekata u neolitiku naglašava, pak, da kriterij "zemunične nastambe" zadovoljavaju samo oni jamski objekti koji, pored veličine imaju i arhitekturu s ostacima kolaca i stupova na vanjskome rubu, ali i u strmim zidovima, dijeleći ih uglavnom na zemunice i poluzemunice.¹¹ S druge strane, možda i zapuna koju su sadržavali jamski objekti također upućuje i na njihovu namjenu. Naime, neki su objekti imali zapunu svjetlije (blijedožute) boje kao u primjerima SJ 20 u kv. G 37 (T. IV, 3), drugi su, poput SJ 402 i 404 u kv. G 31 (T. III, 1), SJ 1032 i 1034 u kv. M/N 37 (T. III, 2) ili SJ 1392 u kv. S/T 40-41 (T. III, 3) najčešće bili u kombinaciji s crnim obrubom tvoreći raznolike bubrežaste, listolike ili srcolike oblike u tlorisu.¹² Većina ostalih jama, a pogotovo svi poluzemunični i zemunični objekti, imala je tamnu, crnosivu zapunu (T. III, 4-5; T. VII, 4-5; T. VIII, 3; T. IX, 2, 5; T. XI, 5). Jamski objekti svjetlije zapune gotovo su redovito bili sterilni dok su oni s tamnijom zapunom dali mnogobrojne arheološke pokretne nalaze (T. IV, 4). Možemo li i u tome vidjeti važan putokaz za atribuciju navedenih objekata, nisu li one sa svjetlijom ispunom bile ili jame "za vađenje zemlje" ili radne/radioničke jame dok su one s tamnijom zapunom zapravo predstavljale nasebinske elemente bilo da je riječ o jamama-spremnica (T. III, 4; T. IV, 2), jamama za otpatke (T. IV, 4) ili poluzemuničnim i zemuničnim jamama (T. III, 5-6; T. VII, 4; T. VIII, 3; T. IX, 2, 5; T. XI, 5). Takvo stanje dobrim dijelom potvrđuje i izvještaj mr. sc. Borisa Vrbeka iz Šumarskoga instituta Jastrebarsko o rezultatima laboratorijskih analiza pet uzoraka tla s nalazišta Dubovo-Košno koje je obavila Dunja Novosel, dipl. ing. kemije. U tom izvještaju navodi se slijedeće: "Uzorci predstavljaju mineralni dio tla koji nije bio dostupan onečišćenjima i taloženjima iz zraka. Po sadržaju CaCO₃ u uzorcima, tla su vrlo slabo karbonatna, uzorci imaju neutralnu reakciju, pH u n-KCl je od 5,9 do 6,6 dok je sadržaj fiziološki aktivnog fosfora u uzorcima br. 1, 2 i 3 vrlo slab (od 3,4 do 7,2 mg/100 gr. tla). U uzorcima br. 4 (87,3 mg P₂O₅) i 5 (173 mg P₂O₅) pronađeno je višestruko povećanje fiziološki aktivnoga fosfora. To povišenje se može tumačiti kako je u prošlosti tlo bilo u dodiru s organskom tvari ili je ekstremno gnojeno fosforom. Pošto je područje gdje su uzimani uzorci arheološkoga značenja, izvor povećanja fosfora je neki organski materijal. Važno je napomenuti pri tome kako su prirodne vrijednosti opskrbljenosti fosforom i kalijem mnogo niže, tj. od 0,5 mg/100 g tla do 3 mg/100 g tla. Uzorci br. 1, 2 i 3 su slabo opskrbljeni kalijem (K₂O), dok su uzorci br. 4 i 5 srednje opskrbljeni kalijem. Uzorci su siromašni dušikom (N%), a isto tako siromašni su humusom (ispod 1%). Prema mjerilima plodnosti tala vrlo je uzak odnos C/N. U prirodnim tlima taj odnos je najpovoljniji kada je C/N = 10. Ovdje on iznosi 2,88 do 7,86. Po mehaničkom sastavu uzorci tla pripadaju u lake gline (Tablica 1)."

¹⁰ N. TASIĆ – E. TOMIĆ, 1969, 19.

¹¹ S. DIMITRIJEVIĆ, 1979, 239-240.

¹² Jamskim objektima svjetlije zapune pripadaju još SJ: 26 u kv. F 33, 30 u kv. G/H 33, 36 u kv. H 33, 40 u kv. F 34, 44 u kv. E/F 34, 50 u kv. G 36, 66 i 68 u kv. F 37, 84, 86 i 88 u kv. E 35, 92 u kv. E 34, 134 i 136 u kv. E/F 31, 146 u kv. E 38, 150 u kv. H 38, 168 u kv. H 39, 180 i 184 u kv. I 38, 186 i 188 u kv. I 38-39, 230 u kv. I 41, 236 u kv. F 32, 252 i 254 u kv. H 42, 262 i 264 u kv. F 43, 272 u kv. H/I 44, 274 u kv. I 44, 280 u kv. G 46, 284 u kv. H 45, 298 u kv. J 44,

306 i 308 u kv. H 48-49, 358 u kv. I 49, 406 u kv. K 44-45, 454 i 456 u kv. I 32, 538 i 540 u kv. L 45, 670 u kv. M 44-45, 684 u kv. M 42-43, 858 i 860 u kv. N 40-41, 988 u kv. J/K 38, 1018 u kv. J 37, 1022 u kv. J/K 37, 1036 u kv. J/K 36, 1042 u kv. K 36, 1050 i 1052 u kv. L/M 35-36, 1058, 1060 i 1062 u kv. L 35, 1238 i 1240 u kv. T 35, 1242 i 1244 u kv. S/T 36, 1444 u kv. J 31-32, 1448 i 1450 u kv. J 33, 1456 i 1460 u kv. J 34-35, 1470 u kv. K 32, 1496 i 1500 u kv. K 35, 1868 u kv. c 42 (Sl. 6).

Oznaka uzorka		CaCO ₃ %	pH		mg/100 g tla		N %	Humus %	C %	C/N	mg/kg		
			H ₂ O	n-KCl	P ₂ O ₅	K ₂ O					Pb	Cu	Zn
1	Kv. H 33, SJ 36	0,32	7,1	5,9	5,3	8,8	0,07	0,94	0,55	7,86	12	8	15
2	Kv. H 33, SJ 36	0,42	7,3	6,2	7,2	8,3	0,06	0,45	0,26	4,33	12	8	16
3	Kv. H 48-49, SJ 306	0,14	7,0	5,9	3,4	6,7	0,06	0,33	0,19	3,17	10	8	13
4	Kv. Z/a 42, SJ 1804	0,84	7,5	6,6	87,3	12,8	0,07	0,68	0,40	5,71	14	19	24
5	Kv. R 39, SJ 1144	1,26	7,7	6,4	173,0	19,9	0,08	0,40	0,23	2,88	15	22	26

Tablica 1

Ostatci manjih jama i rupa od stupova ili kolaca, kao posebna skupina, zapravo čine nesamostalnu vrstu objekata (T. II, 1-2). Susreću se na čitavome arealu naselja (Sl. 5, 6), uglavnom su kružni, različitih su veličina ili dubina (T. II, 4), ponekada se čini da su naoko izolirani ili nelogično raspoređeni, ali gotovo redovito čine važan element ili dio naseobinske arhitekture bilo da je riječ o ostacima stupova od dvorišnih i sličnih ograda, stupova uz veće jamske objekte ili ostacima stupova nadzemnih kuća. Jame od stupova ili kolaca najčešće se koncentriraju oko jamskih objekata prateći njihov oblik pa su one gotovo sigurno služile kao dvorišna ograda kao u primjeru kv. a/b 37-38 (T. II, 1) ili za konstruiranje krovista nad manjim kružnim i dubokim jamama poput SJ 20 (T. II, 3) do konstrukcije šatorastih krovova nad većim jamama, ali i ulaznih prostora u zemunice¹³. Najbolji primjeri u tom smislu su SJ 148 u kv. F/G 38-39 (T. VIII, 1) te SJ 1144 u kv. P/R/S 38-40 (T. IX, 1). Međutim, otkriveno je i mnogo jama od stupova ili kolaca koji su bili u zidovima većih jamskih objekata gdje su zacijelo imali važnu ulogu u konstrukciji ne samo krovista negoli i unutrašnjemu rasporedu prostora. Takvi su ostatci rupa od stupova evidentirani i u već spomenutim SJ 148 i SJ 218 (T. II, 6; T. VIII, 4, 6), u SJ 308 (T. VI, 1-2) i SJ 682 (T. II, 5; T. VI, 6), SJ 1022 (T. VI, 3-4) te u SJ 1144 (T. IX, 3-4). Naposljetku, u nekim dijelovima naselja na Dubovo-Košnu mogu se evidentirati izrazite koncentracije stupova koje tvore gotovo pravilan, pačetrovini oblik, a da nisu vezane uz jamske objekte kao potpora njihovoj krovnoj konstrukciji. Takve koncentracije posebice se prepoznaju u kv. F/G 37-38, zatim K/L 39-40, L 44-47, M/N 39-40 (T. X, 1-2) te a/b/c 40-41 (T. XI, 1).

I jedna i druga skupina jamskih objekata, prateći naseobinski objekti te zemunične i poluzemunične nastambe, redovito je ukopana u zdravicu, u nekim slučajevima i po nekoliko metara (kao u primjeru SJ 1144 u kv. P/R/S 38-39). U skupinu pratećih naseobinskih jamskih objekata spadaju primjeri manjih i srednjih jama koje su zacijelo imale pomoćni karakter bilo da je riječ o jamama-bunarima (T. IV, 3), jamama-ostavama za spremanje hrane (T. IV, 1-2) ili jamama za otpatke (T. IV, 4). U tu skupinu mogli bismo ubrojiti i druge jame, uglavnom kružna tlorisa, u kojima su otkriveni fragmenti žrvnjeva poput SJ 22 u kv. G 35-36 i SJ 916 u kv. N 39-40, zatim slične manje kružne jame kao one SJ 12 u kv. H 35, SJ 272 u kv. H/I 44, SJ 602 u kv. L 47 (T. III, 5), SJ 674 u kv. M 44, SJ 800 u kv. N 44, SJ 1546 u kv. R 45, SJ 1578 u kv. O/P 49, SJ 1644 u kv. R 43, SJ 1648 u kv. R/S 45, SJ 1816 u kv. a 43, itd. Poseban je primjer plitke jame SJ 642 u kv. M 46-47 u koju je bila postavljena i čiji je volumen zapravo zauzela jedna velika keramička posuda (možda je riječ o spremnici za hranu, vodu i slično?).

¹³ Usp. Z. MARKOVIĆ, 1994, 38.

U posebne prateće nasebinske objekte na Dubovo-Košno spadaju i kratki pravocrtni duboki jarci "razbacani" po cijelome naselju, s najvećom koncentracijom južno od kvadranta reda L i južno od maloga nasebinskoga jarka (Sl. 5, 6). Javljaju se u različitim kombinacijama (T. IV, 5-6). Iako su u više slučajeva poslužili i u arhitekturi jamskih objekata (T. V, 4; T. VI, 3-4, 6; T. VII, 2-3; T. VIII, 1-4; T. X, 5) zasada je teško proniknuti u njihovu pravu svrhu, osobito kada se javljaju samostalno pa makar to bilo i u paralelnoj međusobnoj dispoziciji. Vjerojatno je da su jednim dijelom služili i kao samostalni nasebinski objekti za raznovrstne gospodarske aktivnosti. Naime, kako smo već vidjeli u primjeru malih pravocrtnih jaraka ukomponiranih u arhitekturu jame SJ 1022 (T. VI, 3-4), oni su nedvojbeno poslužili za postavljanje stupova/kolaca za konstrukciju krovšta, međutim, bilo je primjera da i u onim jarcima koji su bili izdvojeni, odnosno izolirani ili samostalni, također nalazimo ostatke rupa od stupova. To svakako govori u prilog pretpostavci da oni nisu bili jarci za odvodnju ili drenažu niti su primarno korišteni za vađenje zemlje/ilovače ili kao otpadne jame sekundarno, nego su, kao jedan poseban oblik nasebinske arhitekture s lakom konstrukcijom, poput sjenica ili slično, imali svoju svrhu.

Tu su još radne jame, odnosno prostori koji zasigurno nisu imali stambeni karakter, od onih jednostavnih okruglih plitkih jednočelijnih poput SJ 30 u kv. G/H 33 ili SJ 638 i SJ 642 u kv. M 46-47 (T. V, 2), dvočelijnih kao u primjeru SJ 36 u kv. G/H 33 (T. V, 1) i višečelijnih poput vrlo zanimljiva kompleksa izduženih nepravilnih jama vezanih uz jedno proširenje velikoga nasebinskoga jarka SJ 318 u kv. J/K 44-45 (T. V, 3), zatim jednako zanimljiva kombinacija višedijelne jame SJ 1280 i 1282 s kratkim dubokim jarcima SJ 1278 (T. V, 4) i njoj slični primjeri SJ 1392 u kv. R/S 36-37 ili SJ 1398 u kv. R/S/T 40-41 (Sl. 6).¹⁴ Radne relativno plitke jame otkrivene su u velikome broju na cijelome istraženome prostoru naselja Dobovo-Košno, poput SJ 24 u kv. F/G 34-35, SJ 66 u kv. F 37, SJ 236 u kv. F 42, SJ 12 u kv. G/H 33, SJ 180 u kv. I 38, SJ 212 u kv. G/H 40-41, SJ 230 u kv. I 41, SJ 1444 u kv. I/J 31-32, SJ 1036 u kv. J/K 36, SJ 442 i 444 u kv. J 49-50, SJ 356 u kv. J/K 48, SJ, SJ 1470 u kv. K/L 32, SJ 1058 i 1060 u kv. L/m 35-36, SJ 1030 u kv. L/M 36-37, SJ 704 u kv. M 50, SJ 1514 u kv. M 33, SJ 1352 u kv. M/N 33-34, SJ 1530 u kv. O 43, SJ 1112 u kv. P 38, SJ 1610 u kv. P 43, SJ 1242 i 1244 u kv. S/T 35-36, SJ 1864 u kv. b/c 42, SJ 1870 u kv. b/c 43-44, itd. (Sl. 6).

Držeći se dijelom gore spomenutih kriterija S. Dimitrijevića,¹⁵ čini se da bi na Dubovo-Košnu u kategoriju poluzemunica, dakle, objekata koji nisu imali veličinu zemunica kao nastamba, spadali oni jamski objekti koji su u svojoj arhitekturi zadržali gotovo sve druge elemente zemunica (višečelijnost, ostatke stupova ili kolaca koji nose krovšte, vrlo sličnu strukturu i sadržaj zapune s pokretnim arheološkim inventarom i sl.). Ipak, otvoreno je pitanje – može li zapravo samo kriterij veličine biti odlučujući u determinaciji funkcije jamskih objekata pa, dakle, i njihove atribucije u konačnici? Nadalje, možemo li i poluzemunice smatrati stambenim ili samo radnim nasebinskim objektima? Mišljenja sam da su jamski objekti ovdje označeni kao poluzemunice podjednako mogli biti radni, ali barem i privremeni stambeni prostori, osobito oni primjeri s arhitektonskim svojstvima koja ih približuju zemuničnim nastambama. S druge strane, i poluzemunični i zemunični jamski objekti u osnovnoj shemi imaju sličnu arhitekturu – naime, gotovo redovito se oko središnje veće prostorije, najčešće kružna ili nepravilnokružna oblika u tlorisu, formiraju dodatni manji prostori ili ćelije različitih oblika u mnogobrojnim kombinacijama sa stupovima ili pravocrtnim dubokim jarcima.

¹⁴ Usp. Z. MARKOVIĆ, 1993, 115; S. PERIĆ, 1999, 23, 27.

¹⁵ S. DIMITRIJEVIĆ, 1979, 239-240.

Kako bilo, poluzemunicama ili njima sličnim radnim prostorima na neolitičkome naselju Dubovo-Košno pripada veliki broj jamskih objekata. Osobit je primjer trodijelne jame gdje su tri kružno oblikovane ćelije povezane u cjelinu – SJ 2044 u kv. U/V 44-45 (T. V, 5-6) te dosta sličan primjer dvodijelne jame SJ 1482 i 1502 u kv. K/L 33-34 (Sl. 6). Premda imaju konstrukciju sa stupovima, u nestambene, prije svega radne objekte spadaju i jame poput SJ 308 (s pripadajućim SJ 304 i 306) u kv. G/H/I 48-49 (T. VI, 1-2) te SJ 1022 u kv. J/K 37-38 (T. VI, 3-4). Tom tipu nasebinskih elemenata vjerojatno pripadaju i dva veća i, na stanovit način, posebna jamska objekta. Riječ je o SJ 2040 u kv. Z/a 35-36 (Sl. 6; T. VI, 5) te SJ 682 u kv. M/N 42-43 (T. VI, 6). Prva ili SJ 2040 jeste velika izduženoeliptična jama s jednom središnjom i dvije manje ćelije. Jama nema ostatke stupova ili kolaca koji bi nosili krovnu konstrukciju (ili naprosto nisu sačuvani), njezina atribucija bi možda bila bliža radnome prostoru negoli objektima poluzemunična tipa. Slična je situacija i s jamom SJ 682. Iako su u njezinu prostoru evidentirani ostatci stupova, čini se da bi oni prije svega mogli biti dio konstrukcije nadzemne kuće koja je u jednoj kasnijoj fazi u svoju arhitekturu inkorporirala tu jamu (T. X, 4-5). Izolirano gledano, jama SJ 682 ima svojstva poluzemuničnih objekata sa središnjim kružnim dijelom koji se naslanja na kratki i duboki pravocrtni jarak slično primjerima SJ 1056 (T. VII, 3) ili SJ 1022 (T. VI, 3-4). Donekle je poseban primjer jamski objekt na jugozapadnom završetku velikoga nasebinskoga jarka SJ 318 u kv. M/N 38-39 (Sl. 6; T. VII, 1). Naime, osim veće središnje ćelije na južnoj strani koja je mogla poslužiti kao radni (možda i stambeni) prostor, njezin sjeverni dio, odnosno druga manja ćelija ima svojstva spremnice. Skupini poluzemunica pripadaju i jame SJ 356 u kv. J/K 48, SJ 358 i 360 u kv. I 48-49, SJ 876 u kv. K/L 40-41, (Sl. 6), SJ 402 (s pripadajućim SJ 400, 404 i 446 te s jarkom SJ 398) u kv. G/H 30-31 (T. VII, 2), SJ 462 u kv. J/K 43 (Sl. 6), SJ 1000 u kv. L 38 (T. III, 6), SJ 1056 s jarkom SJ 1054 u kv. M/N 35-36 (T. VII, 3) te SJ 1704 u kv. Z/a 42-43 koja se nalazi uz ogradu nadzemne kuće (T. XI, 5-6). Naravno, i unutar te skupine "poluzemunica" lako su prepoznatljive razlike, neke su i veličinom i arhitekturom sličnije zemuničnim nastambama (SJ 876, SJ 1000, SJ 1022, SJ 1056, SJ 1704), neke su vrlo bliske radnim ili radioničkim jamama (SJ 1482 i 1502, SJ 2040).

Skupinu zemunica, odnosno zemuničnih nastamba može tako na kraju predstavljati samo nekoliko objekata: SJ 148 u kv. F/G 38-39 (T. VIII, 1-4), SJ 218 u kv. E/F 41-42 (T. VIII, 5-7) te SJ 1144 u kv. P/R/S 38-40 (T. IX, 1-4) kao najveći jamski objekt na naselju Dubovo-Košno. Naposljetku, poseban je primjer SJ 1400 u kv. T 41-42 (T. IX, 5-6). Jama ili zemunica SJ 148 (T. VI, 5-7) ogledan je primjerak arhitekture pretpovijesnih nastamba na lokalitetu Dubovo-Košno. Središnja velika, kružna ćelija dopunjena je manjim kružnim dodatkom na sjevernoj te izduženim gotovo pravokutnim dodatkom na južnoj strani u čijemu se produžetku nalazi uski i kratki, ali i duboki pravocrtni jarak. Središnja je "dvorana" na svojim rubovima imala ostatke jama od stupova koji su zasigurno nosili najveći teret krovne konstrukcije, ali su stupovi evidentirani i u "pomoćnim" ćelijama sa sjeverne i južne strane kao i na samome kraju uskoga rova ili jarka. Ostatci rupa od kolaca koji prate zapadni rub zacijelo su dio arhitekture zemunice bez obzira je li riječ o ostatcima ograde (kako to sugerira pokušaj rekonstrukcije na T. VIII, 2) ili možda stupovima koji su bili potpora krovnoj konstrukciji šatorasta oblika. Južni nepravilnopravokutni dio jame s dubokim rovom ima svojstva ulaznoga prostora u zemunicu i njezinu središnju veliku ćeliju. Zemunica SJ 218 u kv. E/F 41-42 (T. VIII, 5-7) je zapravo dosta slična prethodnoj, a i nalazi se u njezinoj blizini (Sl. 6). Istina, središnjoj "dvorani" oblika gotovo pravilna kruga sada je pridodana jedna prilično velika ćelija nepravilna oblika na sjeveroistočnoj strani. Na južnoj strani nalazi se manja izdužena gotovo pravokutna ćelija koja je, zacijelo, poslužila kao ulazni prostor

u središnju "dvoranu" kao i u primjeru SJ 148. Odnos dviju ćelija zemunice SJ 218 zasigurno determinira kružni prostor kao središnji dio nastambe dok je dodatak na sjeveroistočnom dijelu, možda i naknadno dograđen, imao pomoćni karakter. Jasno prepoznatljivi greben dijeli prostor dviju ćelija, a konstrukcija krovišta šatorasta tipa (T. VII, 7) oslanjala se na stupove koji su evidentirani i u središnjoj i u pomoćnoj ćeliji.

SJ 1144 u kv. P/R/S 38-40 (T. IX, 1-4) kao najveći jamski objekt ima složenu strukturu kojoj središnji prostor opet čini jedna velika kružna ćelija oko koje se prema jugozapadnoj strani širi pomoćni prostor s tri veće gotovo pravokutno usječene niše (T. IX, 3) dok glavni ulazni prostor s istočne strane flankiraju dvije manje kružne jame. Osim rupa od ostataka stupova otkrivenih u ćelijama jame, veći broj rupa od stupova i kolaca otkriven je uz vanjske rubove koji se nerijetko javljaju u pravilnoj dispoziciji, osobito na sjeveroistočnoj i južnoj strani. I dok su stupovi na sjeveroistočnoj strani ponajprije mogli imati ulogu u konstruiranju prilaznoga prostora (T. IX, 1), odnosno nadstrešnice nad ulazom u zemunicu dotle su stupovi s južne strane vjerojatno nosili laku konstrukciju pomoćnoga poluotvorenog radnog ili sličnog (odmor, dokolica) prostora. Zemunica SJ 1144 imala je, dakle, dva takva ulaza, glavni s istočne (T. IX, 1ⓐ) i pomoćni s jugozapadne strane (T. IX, 1ⓑ). U prostor zemunice moglo se doći i sa sjeveroistočne strane da bi se potom manjim skretanjem pristupilo glavnome ulazu. Jugozapadni ulaz (T. IX, 1ⓑ) flankiraju dva jača stupa što je slično ulazima tipa malih trijemova u nadzemne kuće tipa B na Dubovo-Košnu (T. X, 4-6; T. XI, 1-3). Dvije manje ćelije na sjeveroistočnoj i istočnoj strani svakako su imale pomoćni karakter, a imaju oblik i dispoziciju mnogobrojnih manjih jama koje su na Dubovo-Košnu služile kao radni prostori što je njihova svrha vjerojatno i ovdje. One su i organski bile vezane uz središnju ćeliju čineći prvu elevaciju zemunice pa su vjerojatno imale i stanovitu ulogu u formiranju ulaznoga prostora, moglo bi se reći da one u idejnom smislu, kao moćni stupovi, također anticipiraju trijem s ulazom kakav će kasnije biti uobičajen u gradnji nadzemnih kuća tipa B (T. X, 4-6; T. XI, 1-3). Središnja "dvorana" kružnoga oblika građena je u više razina s bankovima i najdubljim prostorom kruškolika oblika. Vjerojatnu osnovu konstrukcije krovišta mogle su činiti drvene grede horizontalno postavljene na bankove što nam potvrđuju ostatci koso postavljenih rupa u njezinim zidovima. Slična konstrukcija za vjerojatno jedinstveno krovište zacijelo je primijenjena i u drugoj, pomoćnoj ćeliji na jugozapadnoj strani jame. Tako je velika kružna ćelija u kojoj je dosegnuta dubina od gotovo 4 m uistinu mogla biti stambeni prostor, a ćelija na jugozapadu poslužiti kao radni prostor ili, možda, neka vrsta spremišta. Vjerojatno je takva dispozicija stambenoga i spremišnoga prostora uvjetovala i dva ulaza u zemunicu, onaj sa sjeveroistočne i onaj s jugozapadne strane. A poput svih drugih radnih, radioničkih, poluzemuničnih i zemuničnih jama i jama SJ 1144 bila je ispunjena različitim pokretnim arheološkim inventarom (keramika, kosti, kućni maz, pougljenjeno drvo, mikrolitički i kameni materijal).¹⁶

Nedaleko od SJ 1144 put jugoistoka nalazi se SJ 1400 (Sl. 6) kao poseban jamski objekt na nalazištu Dubovo-Košno. Riječ je o naseobinskom objektu s jednom središnjom dubokom kružnom jamom te još dvije pomoćne ćelije nepravilna oblika sa zapadne i s istočne strane na kojoj je još pridodan pravocrtni duboki jarak (T. IX, 5-6). Premda je to u biti shema velikih, višekomponentnih poluzemuničnih ili zemuničnih nastamba na Dubovo-Košnu, posebnost jame SJ 1400 ogleda se, prije svega, u gradnji središnje duboke ćelije gotovo pravilna kruga koja

¹⁶ Na dnu središnje ćelije pronađena je jedna čitava posuda – konična šalica debljih stijenki.

neodoljivo podsjeća na zdenac. Jama je dala bogat pokretni arheološki inventar poput drugih poluzemuničnih i zemuničnih objekata pa zbog navedenoga ostaje otvoreno pitanje je li riječ o uobičajenom zemuničnom objektu ili je riječ o glavnome naseobinskome rezervoaru vode. Ako je zaista riječ o naseobinskome zdencu, sporedne ćelije i pravocrtni jarak sa zapadne i s istočne strane tog jamskog objekta imale su pomoćni karakter pristupnih prostora toj akumulaciji vode. Stupovi uz same rubove zacijelo su nosili krovnu konstrukciju bilo riječi o zemuničnoj nastambi ili, pak, zdencu jer je i u jednom i u drugom slučaju takva zaštita bila potrebna.

Na Dubovo-Košnu u kv. F/G 37-38, K/L 39-40 (T. X, 1-3), L 44-47, M/N 39-40 (T. X, 4-6) te a/b/c 40-41 (T. XI, 1-4) evidentirane su izrazite koncentracije stupova koje tvore gotovo pravilan, pačetrovini oblik, a da nisu vezane uz jamske objekte kao potpora njihovoj krovnoj konstrukciji. Najvjerojatnije je u tim primjerima riječ o tipu pravokutne kuće s krovom na dvije vode čiji su zidovi bili opleteni prućem između stupova te oblijepljeni kućnim mazom. To je tip A nadzemne kuće, a javlja se u više varijacija, ali u dva osnovna podtipa - A1 (kuća s konstrukcijom isključivo na stupovima) i A2 (konstrukcija u kombinaciji temeljni rov i stupovi).¹⁷ Obično su se dvije ili više takvih kuća naslanjale jedna na drugu, tlorisno gledano u paralelnoj ili okomitoj dispoziciji (Sl. 5, 6; T. X, 1-3). Nadzemna kuća tipa A na nalazištu Dubovo-Košno uglavnom je orijentirana u smjeru istok-zapad, njezina veličina kreće se od cca 5,0 do 10,0 m uzdužno i 2,5 do cca 5,00 m poprečno. Prije gradnje za takav tip kuće svakako je trebalo izvršiti niveliranje terena,¹⁸ u nekim primjerima mogu se prepoznati i ostatci stupova dodatne konstrukcije ulaznog prostora. Nisu otkriveni ostatci tvrde (nabijene) podnice.¹⁹ Po ostacima stupova koji tvore pravokutnu formu, kuće tipa A1 bile su građene u kv. M 39-40 s južne strane velikoga naseobinskoga jarka (Sl. 6; T. X, 1) te u kv. a/b/c 40-41 (Sl. 6; T. XI, 1), međutim, koncentracije stupova u više ili manje pravilnim formacijama i na drugim mjestima, poput onih u kv. J/K 41-42, K 47, L 44-46, K/L/M 46-48 ili O/P 40-41 (Sl. 6) također sugeriraju postojanje nadzemnih kuća. Posebno je zanimljiva kuća u kv. a/b/c 40-41 (Sl. 6; T. XI, 1) kako u tipološkom smislu tako i u smislu odnosa prema kućama tipa B, odnosno prema fazama razvoja stambene arhitekture i organizacije naselja na Dubovo-Košnu. Pravokutna kuća tipa A2 u kv. K/L 39-40 (T. X, 1-3) iskoristila je sa zapadne strane mali jarak (odvojak velikoga naseobinskoga jarka SJ 318) kao temelj u kojemu su postavljena četiri stupa kao polazište za nizanje drugih stupova prema istoku u tri, odnosno četiri reda. Tri stupa u jarku i jedanaest stupova dalje put istoka tvore pravokutni prostor razdijeljen u dvije prostorije po duljini i tri po širini. Ostaje, dakako, otvoreno pitanje znači li takva pretpostavljena razdioba (utemeljena na rasporedu stupova) da je kuća zaista imala tri zidovima odijeljene prostorije ili su stupovi bili tako raspoređeni jer je to zahtijevala konstrukcija krovišta. Izgleda da je naknadno kuća tipa A2 s južne strane u kv. L 39-40 dobila dodatak trokutasta tlorisa (T. X, 1) koji je s onim četvrtim stupom u temeljnom jarku sa zapadne strane sada činio cjelinu. Slične tipove nadzemnih kuća susrećemo i u vinčanskoj i sopotskoj kulturi.²⁰

Drugi primjer nadzemne kuće na Dubovo-Košnu ili tip B, pripada objektima s ukopanim temeljima uzdužnih vanjskih zidova u kv. K/L/M 42-43 (Sl. 6; T. X, 4-6) i kv. V/Z/a 40-41 (T. XI, 1-4). Oni sa stupovima na poprečnim, užim stranama, zaista tvore prave, konzistentne izdužene pravokutne objekte, zasigurno nadzemni tip kuće, također u dva podtipa. Podtipu B1 pripada objekt u kv. K/L/M 42-43 (Sl. 6; T. X, 4-6), a B2 objekt u kv. V/Z/a 40-41 (T. XI, 1-4). Vjerojatno

¹⁷ B. MARIJAN, 2006, 43-51.

¹⁸ N. TASIĆ – E. TOMIĆ, 1969, 37.

¹⁹ Z. MARKOVIĆ, 1993, 115; N. TASIĆ – E. TOMIĆ, 1969, 38.

²⁰ M. GARAŠANIN, 1979, 156.

tipu B2 pripadaju i ostatci stambene arhitekture u kv. E/F 32-37, a podtipu B1 nasebinski ostatci u kv. M/N/O 48-50 (Sl. 6). Spomenuti objekti pretežito su imali smjer sjever-jug. Tip B nadzemne kuće je zapravo izduženi pravokutnik s tri stupovima razdvojena prostora, premda se i tu, kao kod kuća tipa A, može pomišljati da je možda samo riječ o ostacima rupa od stupova krovne konstrukcije. Kao i u primjeru kuća tipa A nisu otkriveni ostatci tvrde (nabijene) podnice.²¹ Ulazni prostor redovito se nalazi na južnoj strani s nekom vrstom maloga trijema naznačena izdvojenim stupovima na krajevima uzdužnih zidova (T. X, 4; T. XI, 1). Osim orijentacije, tehnike gradnje na objektima u kv. K/L/M 42-43 i kv. V/Z/a 40-41 su gotovo istovjetne – u iskopane temelje postavljani su stupovi koji su zacijelo bili ispleteni prućem i premazani kućnim lijepom (mazom). Promatranjem ostataka dviju kuća tipa B, stječe se dojam da su u njihovoj gradnji primijenjeni *standardi*, od veličine (odnos širine prema duljini je približno 1:2,5), zatim visine te razdiobe unutarnjega prostora. Naime, sasvim pouzdano se može reći da je objekt u kv. K/L/M 42-43 veličine 12,00 x 5,00 m i da je, barem stupovima, bio razdijeljen na tri prostorije dok je pravokutni objekt u kv. V/Z/a 40-41 bio nešto širi. Ako su u gradnji nadzemnih kuća tipa B, zaista, bili zastupljeni standardizirani proporcijски odnosi, onda je objekt u kv. V/Z/a 40-41, unatoč recentnim oštećenjima na njegovoj sjevernoj strani, s utvrđenom širinom od 6,00 m, mogao imati duljinu od 14,5 m. Prema tome, ako objekt u kv. K/L/M 42-43 ima površinu od 60 m², onda je objekt u kv. V/Z/a 40-41 mogao imati površinu od približno 87 m². A čini se da je i raspodjela unutarnjega prostora također na sličan način bila standardizirana. Naime, središnja "dvorana" imala je najveću površinu i u jednom i u drugom primjeru. Kuća u kv. K/L/M 42-43 imala je središnji prostor veličine cca 5,5 x 5 m, a ulazna prostorija i stražnji dio zauzimali su podjednak prostor veličine 3,5 x 5 m, odnosno 3 x 5 m. U drugom primjeru kuće u kv. V/Z/a 40-41, zbog oštećenja u stražnjemu dijelu, moguće je samo reći da središnja prostorija također zauzima najveću površinu od cca 6 x 6 m, a ulazna (i vjerojatno stražnja) prostor od cca 4 x 6 m.

Objekti tipa B u kv. K/L/M 42-43 i u kv. V/Z/a 40-41 u svoje tkivo inkorporirali su jamske objekte, štoviše, objekt u kv. K/L/M 42-43 je u značajnoj mjeri sjevernim poprečnim zidom koristio, odnosno premostio veliki nasebinski jarak. Na sličan način, za dopunu konstrukcije istočnoga uzdužnoga zida upotrijebljen je jamski objekt ili SJ 682 u kv. M 42-43 (Sl. 5, 6; T. X, 4-5).²² Međutim, bez obzira na to koliko objekti tipa B u kv. V/Z/a 40-41 i kv. K/L/M 42-43 pokazuju izrazite sličnosti, gotovo standarde u gradnji, oni se u nekim elementima jasno i razlikuju. Naime, pravokutni je objekt tipa B2 u nasebinskom kompleksu u kv. V/Z/a/b 39-42 s istočne i zapadne strane bio flankiran dodatnim nešto plićim i koso postavljenim jarcima (poput neke vrste ograde) koji se na južnoj strani završavaju trokutasto, gotovo apsidalno (T. XI, 1-2). Na T. XI, 5-6 jasno se prepoznaje kako, zacijelo mlađi, ogradni jarak dotiče sam rub jamskoga objekta SJ 1704. Vrlo je vjerojatno da pandan nadzemnoj kući u kv. V/Z/a 39-42 čine objekti u kv. E/F 32-37 gdje je, također, ustanovljen jedan krak slična jarka (ograde) i početak pravokutne kuće, međutim, glavina tog sklopa ostala je pod starom autocestom (Sl. 6). S druge strane, nadzemni objekt tipa B1 u kv. K/L/M 42-43 nema takovu ogradu, okolo njega se nalazi mnoštvo drugih nasebinskih jamskih objekata ili kuća tipa A, može se zapravo reći da je smješten u gušće naseljenu dijelu lokaliteta bliže njegovu središtu dok se kompleks u kv. V/Z/a/b 39-42 nalazi na rubu naselja (Sl. 5, 6).

²¹ Z. MARKOVIĆ, 1993, 115.

²² Usp. Z. MARKOVIĆ, 1994, 36.

S obzirom na to da pokretni inventar pokazuje jedinstvo u kulturnokronološkom smislu, a da terenski pokazatelji govore da nema elemenata za utvrđivanje pouzdane vertikalne stratigrafije, razvoj naselja na lokalitetu Dubovo-Košno ipak možemo promatrati u okviru građevnih faza (vertikalno), odnosno širenja naselja prema istraživanjima utvrđenim rubovima (horizontalno).²³ Zapravo, može se govoriti o bar dvije faze gradnje nasebinskih objekata.²⁴ Ako pretpostavimo i prihvatimo da prvi horizont gradnje naselja pretežito (ne i isključivo) predstavljaju jamski objekti,²⁵ onda je podizanje nadzemnih kuća najvjerojatnije izvršeno u drugoj fazi. Međutim, u toj drugoj fazi i nadalje egzistiraju jamski objekti, nerijetko, kako smo vidjeli, inkorporirani u nadzemnu arhitekturu. S druge strane, jednako je teško reći jesu li nadzemne kuće tipa A i tipa B građene istovremeno ili je riječ o dvije inačice stambenih objekata iz različitih faza gradnje. Naime, jasne primjere različitih faza gradnje naselja nalazimo na više mjesta. Tako su prostor velikoga nasebinskog jarka presijekli i nadslojili raznovrsni jamski objekti, vjerojatno u vrijeme širenja naselja prema jugu (Sl. 5, 6), za konstrukciju nadzemne kuće tipa A2 u kv. K/L 39-40 korišten je sjeverni krak velikoga nasebinskog jarka (Sl. 5, 6; T. X, 1-2) dok je nadzemna kuća tipa B1 u kv. K/L/M 42-43 na sjevernoj strani naknadno preslojila veliki jarak te jamski objekt ili SJ 682 u kv. M 42-43 (Sl. 5, 6; T. X, 1-2). U istom smislu govori i situacija u nasebinskom kompleksu u kv. V/Z/a 40-41 gdje imademo primjer preklapanja nadzemne kuće tipa A1 u kv. a/b/c 40-41 s arealom kuće tipa B2 (T. XI, 1-2). Konačno, nadzemna kuća tipa A2 u kv. K/L 39-40 (Sl. 6; T. X, 1-2) zapravo predstavlja prijelaznu inačicu prema kućama tipa B jer je jednim dijelom koristila jarak na zapadnoj strani kao temelj. Nije li onda vjerojatni razvoj arhitekture nadzemnih kuća išao od onih jednostavnih kuća s konstrukcijom koju čine samo stupovi (tip A1) preko kuća koje su dijelom koristile i temelje (tip A2) do kuća tipa B1 i B2 s iskopanim temeljima i na koncu s dvorišnom ogradom (tip B2).

Jamski objekti, ma koliko bili svojstveni i sopotskoj kulturi, zacijelo su naslijede starčevačke kulture dok su nadzemni tipovi kuća (A i B) plod utjecaja balkansko-anadolskoga kompleksa i vinčanske kulture.²⁶ Naselja u kombinaciji jamskih objekata i nadzemnih kuća svojstvena su i vinčanskoj i sopotskoj kulturi. Dubovo-Košnu vrlo je blizak primjer Crnokalačke bare gdje se vinčansko naselje razvija u kontinuitetu iznad starijega starčevačkoga, dakle, starije naselje nije bilo uništeno pojavom nove kulture, vinčanskome horizontu osim nadzemnih kuća pripadaju i jamski objekti, a bar dva su "u direktnoj vezi sa nadzemnim zgradama".²⁷ I u starijoj građevnoj fazi na vinčanskome naselju u Gomolavi kod Hrtkovaca otkriveni su ostatci nadzemnih objekata poput onih tipa A i tipa B na Dubovo-Košnu.²⁸ Iako je nadzemna kuća evidentirana u ranoj fazi sopotske kulture u Klokočeviku, zatim i u Bapskoj kod Iloka, slični primjeri kuća u tri dijela s malim trijemom, otkriveni su u obližnjemu Otoku kod Vinkovaca iz ranog II stupnja sopotske kulture.²⁹

²³ B. BRUKNER, 1965, 138.

²⁴ Usp. B. JOVANOVIĆ, 1965, 123; B. BRUKNER, 1965, 138, 140.

²⁵ M. Garašanin navodi da su zemunice koje imaju privremeni karakter kao nastambe karakteristične za početak organizacije novoga naselja i u vinčanskoj kulturi (M. GARAŠANIN, 1979, 155).

²⁶ M. GARAŠANIN, 1979, 86; Z. MARKOVIĆ, 1993, 115; ISTI, 1994, 36-37, 41; T. TEŽAK-GREGL, 1993, 32; S. PERIĆ, 1999, 22-23,

²⁷ N. TASIĆ – E. TOMIĆ, 1969, 13-15, 17, 38, 63.

²⁸ Ostatci stupova vrlo slična rasporeda i orijentacije kao kod kuća tipa A nalaze se u kv. 33-30 dok su ostatci kuće slične tipu B u kv. 39-36 na Gomolavi imali orijentaciju sjever-jug (BRUKNER, 1965, 139-140, Pr. 6).

²⁹ S. DIMITRIJEVIĆ, 1968, 32, 40; ISTI, 1979, 271; Z. MARKOVIĆ, 1993, 115, sl.2/5. Usp. također: B. JOVANOVIĆ, 1965, 123, Pr. 5, Pr. 6.; B. BRUKNER, 1965, 138; M. GARAŠANIN, 1979, 156-158; J. PETROVIĆ, 1980, 9; E. RUTTKAY, 1985, T. 11; T. TEŽAK-GREGL, 1993, 17-18.

Pokretni inventar iz kulturnoga sloja s nasebinskim objektima nedvojbeno pripada sopotskoj kulturi. Tipološka svojstva keramičkih, kamenih i mikrolitičkih nalaza upućuju na faze I-B/II po Dimitrijevićevoj periodizaciji,³⁰ premda su rezultati analize ¹⁴C pet od šest uzoraka pougljenjena drveta relativno visoki za to rano vrijeme sopotske kulture.³¹ Treba, međutim, naglasiti da je starčevačka kultura, kao supstratna osnova, imala značajna utjecaja u ranoj sopotskoj kulturi bilo da je riječ o pokretnom inventaru (premda nisu otkriveni izraziti starčevački elementi u tom smislu) ili o utjecaju u organizaciji naselja, osobito u gradnji nasebinskih jamskih objekata. S druge strane, upravo primjer nalazišta Dubovo-Košno kod Županje nedvojbeno pokazuje da je još značajniji utjecaj na sopotsku izvršila vinčanska kultura, također u ta dva bitna aspekta, na pokretni inventar (prije svega keramički materijal) te na organizaciju naselja, osobito na gradnju nadzemnih stambenih objekata.

Raster naselja na Dubovo-Košnu tipičan je za pretpovijesno neolitičko razdoblje, a spada u tip ravničarskih neutvrđenih zbijenih naselja s jamskim i nadzemnim objektima, odnosno dijelom odgovara naseljima "kratkotrajne upotrebe" ili privremenim, odnosno sezonskim naseljima poput primjera u Vinkovcima, na nalazištima Barica, Ervenica i Ervenica-Trbušanci.³² Ono je moglo poslužiti za potrebe ekstenzivne zemljoradnje i korištenje drugih prirodnih resursa na tom području³³. Po svim pokazateljima, neplansko uništenje naselja, požarom ili razaranjem od neke druge, neprijateljske zajednice, treba odbaciti kao mogućnost prestanka života.³⁴ Posebnu težinu ima činjenica da nisu otkriveni predmeti obredne ili vjerske pripadnosti - takve su, zacijelo, zbog njihove važnosti, stanovnici naselja na lokalitetu Dubovo-Košno ponijeli sa sobom na novo naselje ili na trajno stanište. Upravo takvu situaciju naglašava odnos Lepenskoga vira s nalazima svetišta i predmeta izuzetne umjetničke vrijednosti prema nalazištu Vlasac na kojemu su otkriveni samo predmeti svakodnevne upotrebe, premda i Lepenski vir i Vlasac pripadaju jednoj ili istoj zajednici³⁵. Zato su svi nasebinski objekti na Dubovo-Košnu bili na kraju zapunjeni istrošenim, oštećenim ili nepotrebnim materijalom, a naselje napušteno.³⁶

³⁰ S. DIMITRIJEVIĆ, 1979, 275 i d., sl.15, sl.16.

³¹ B. OBELIĆ et al., 2004, 245 i d. Usp. također T. TEŽAK-GREGL, 1993, 36-37; Z. MARKOVIĆ, 1994, 22-23; S. PERIĆ, 1999, 33.

³² Usp. S. DIMITRIJEVIĆ, 1979, 271-272.

³³ M. GARAŠANIN, 1979, 138.

³⁴ Usp. B. JOVANOVIĆ, 1965, 123; B. BRUKNER, 1965, 140.

³⁵ D. SREJOVIĆ, 1979, 69.

³⁶ Sve crteže i planove izradila je M. Marijanović (Županja), a fotografije je snimio i obradio Z. Tanocki (Vinkovci). Zahvaljujem i kolegi D. Vujeviću (Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru) na tehničkoj pomoći u pripremi ovoga članka.

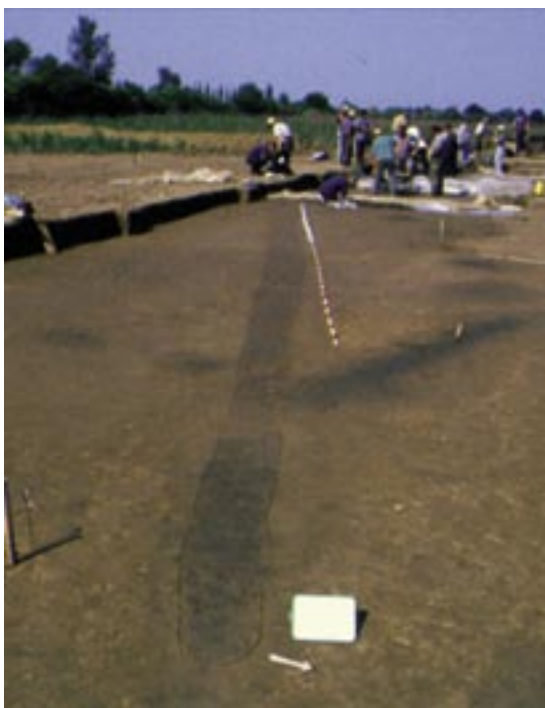
T. I.

1

2

3

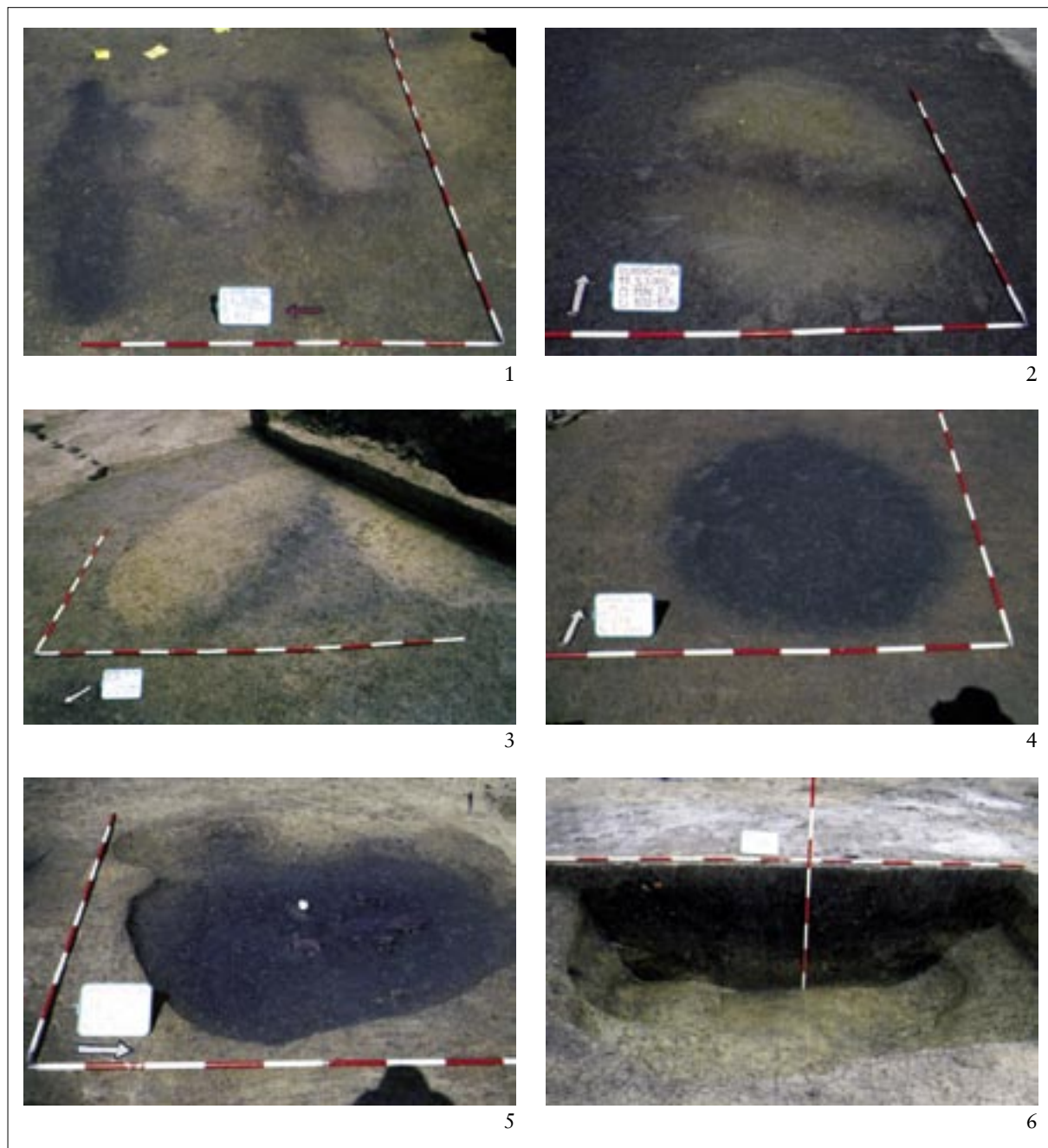

4

T. II.

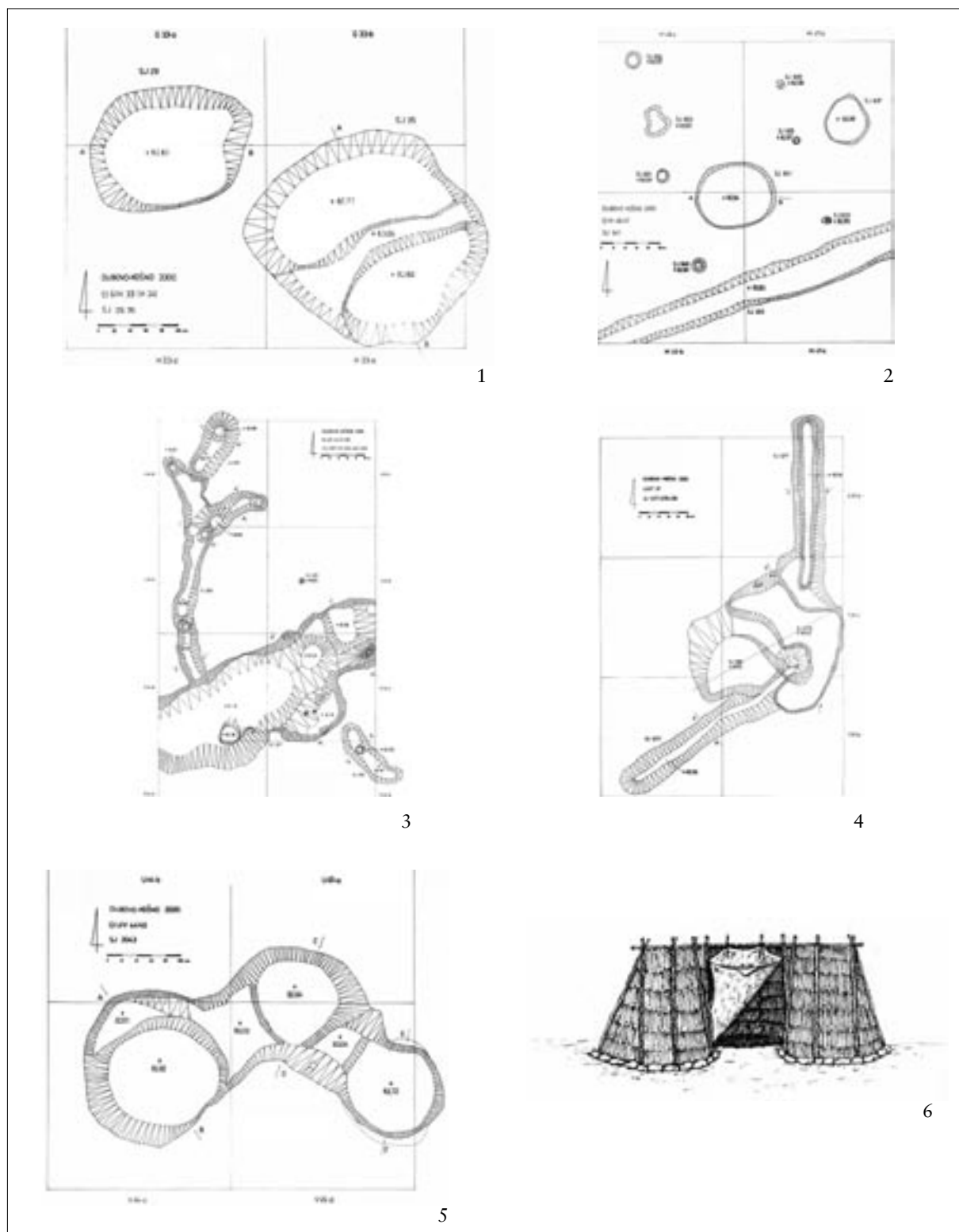
T. III.

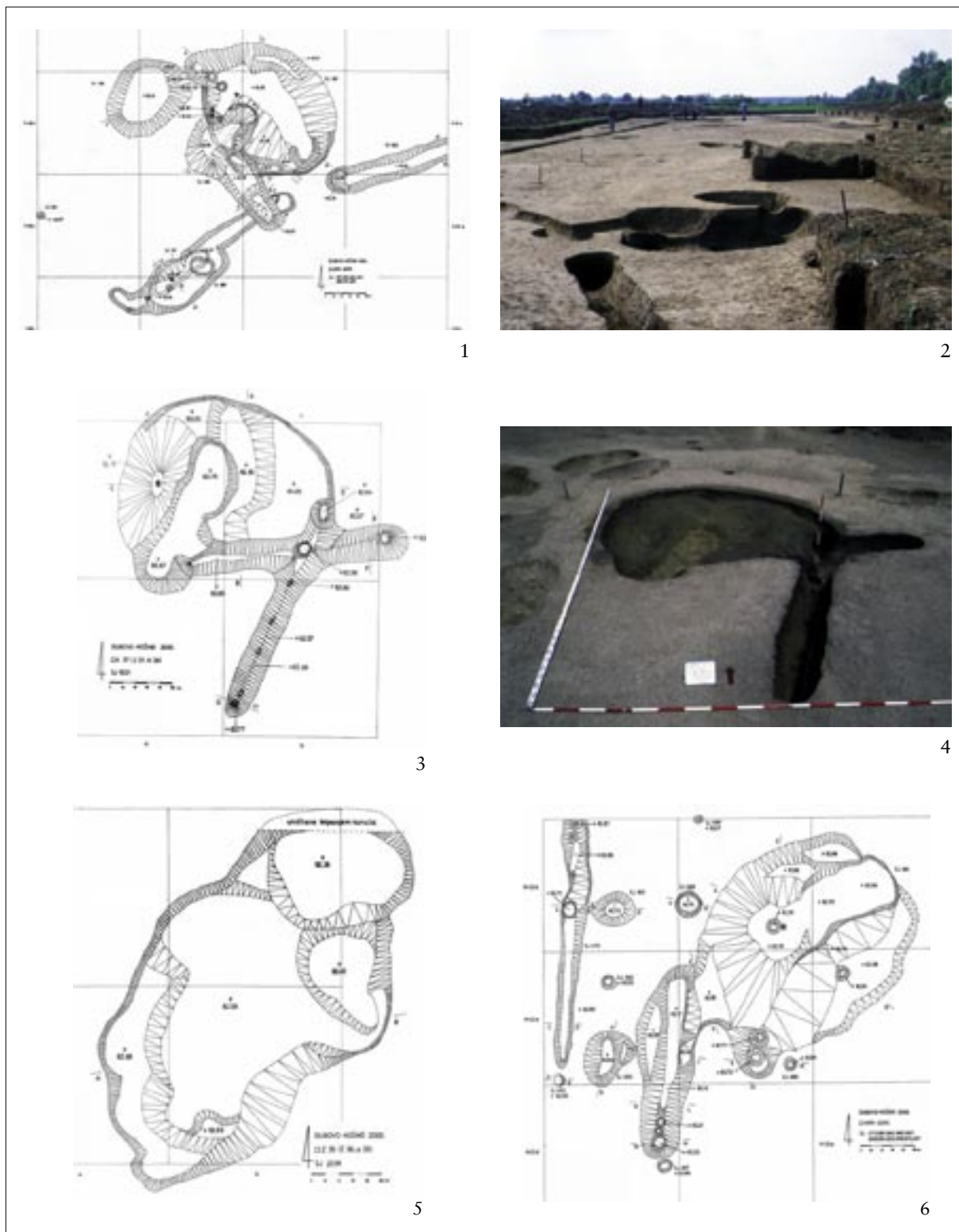
T. IV.

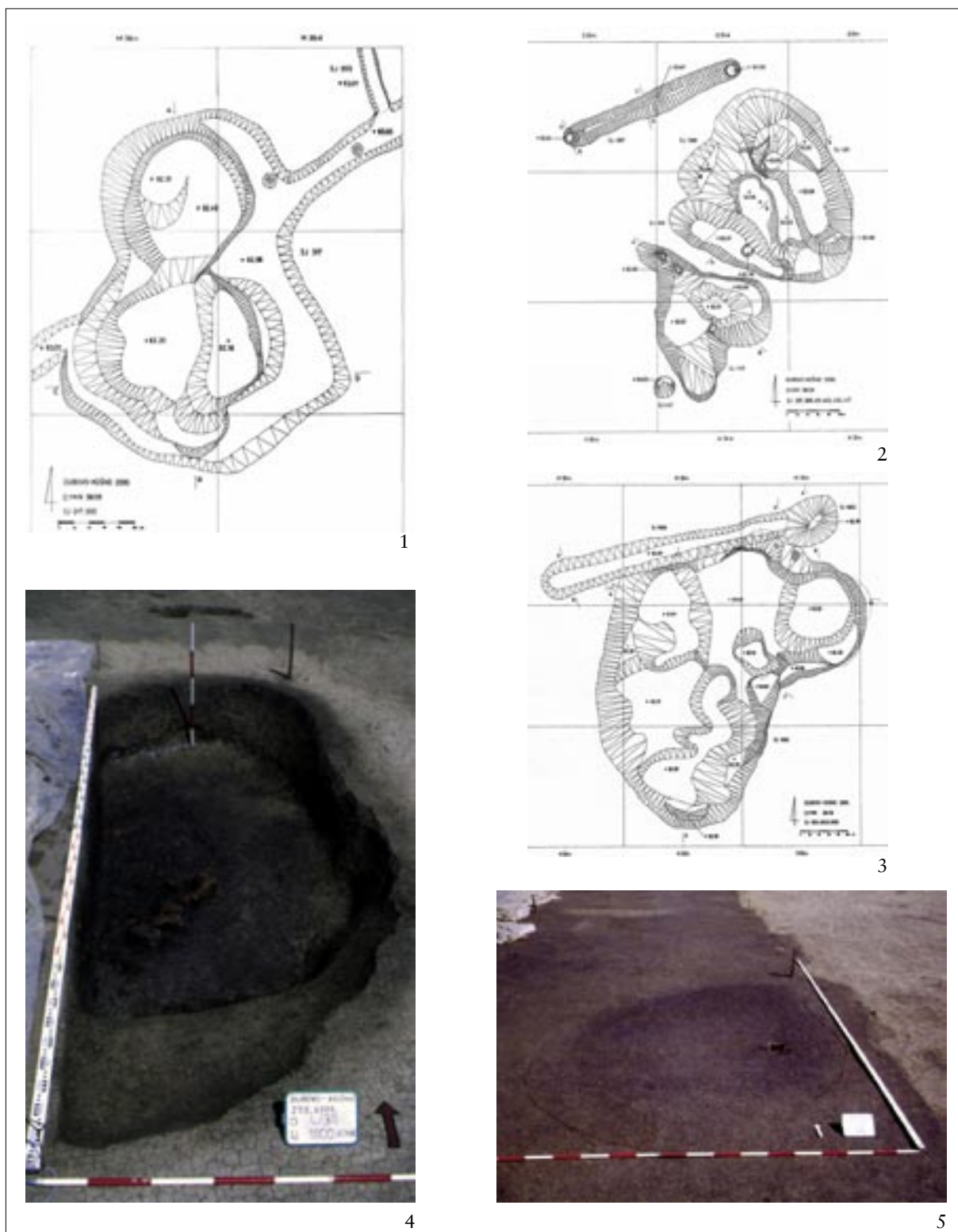
T. V.

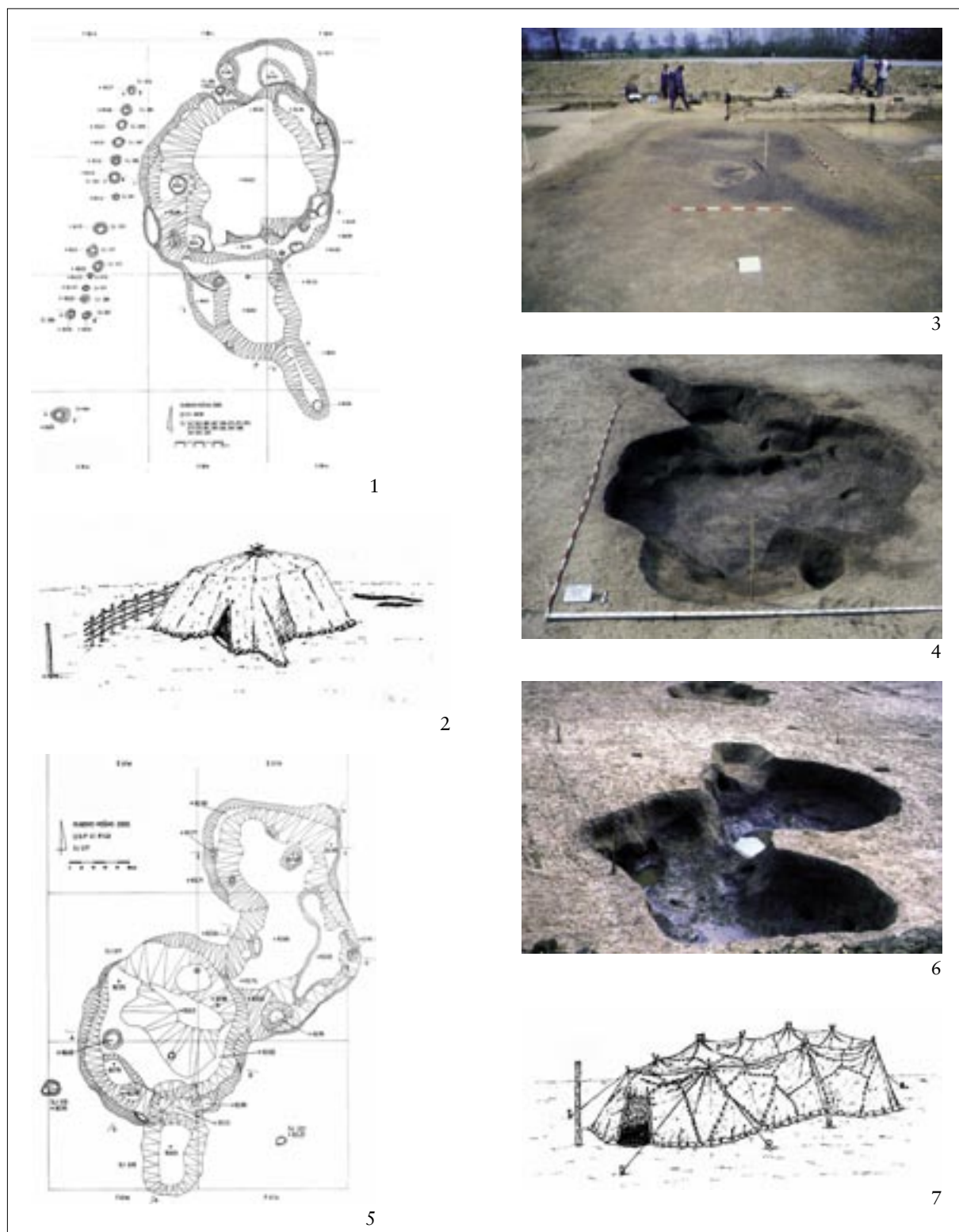
T. VI.

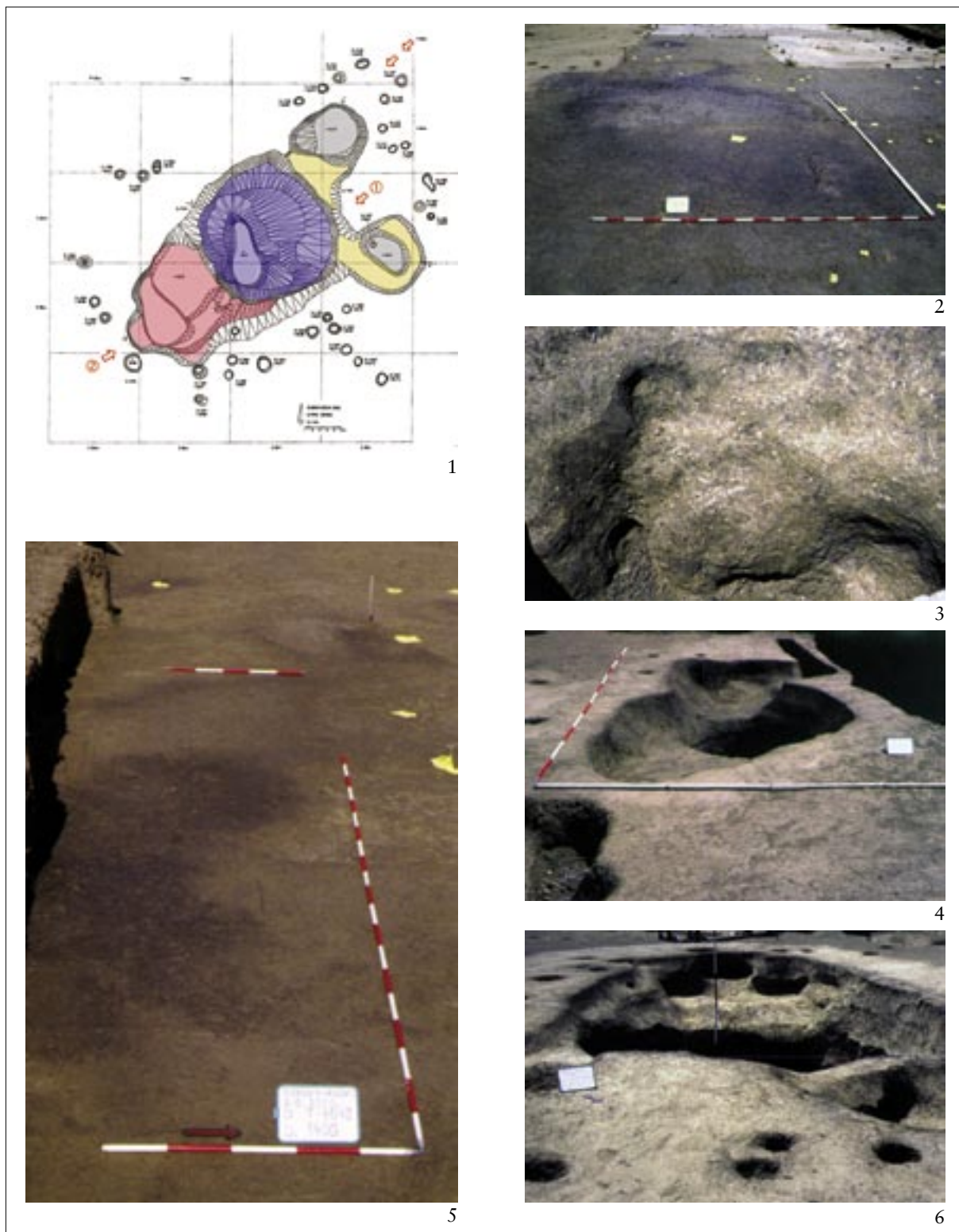
T. VII.

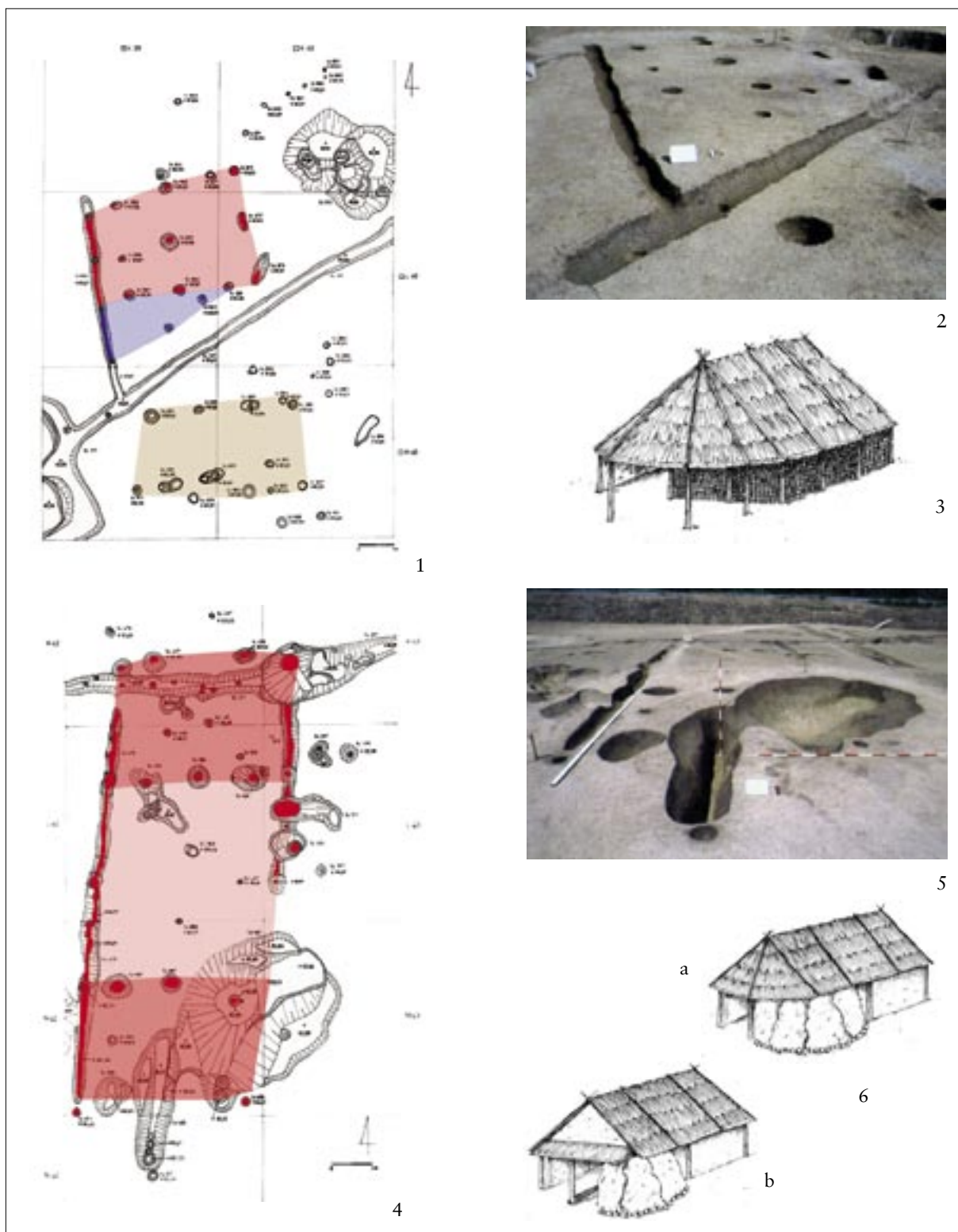
T. VIII.

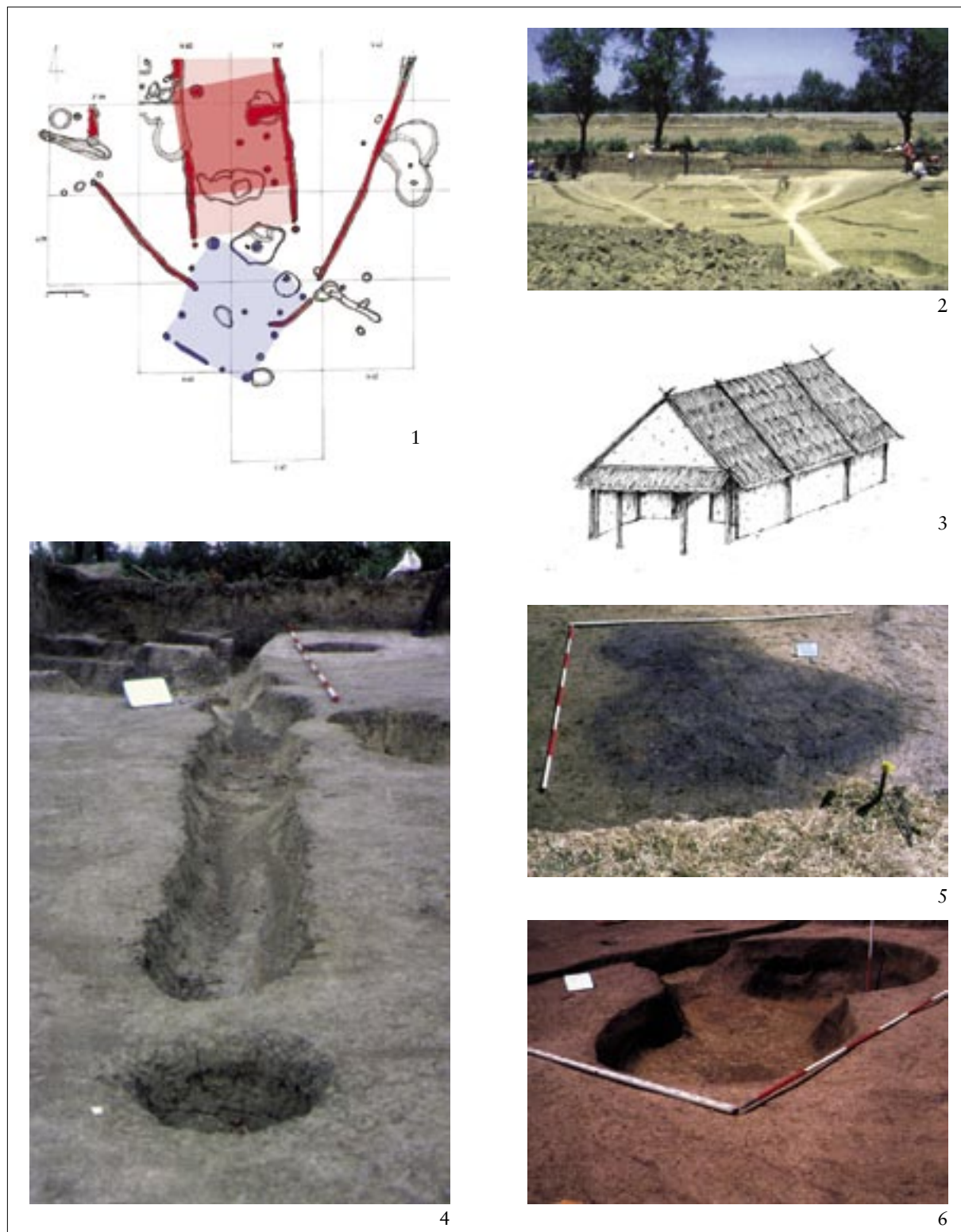
T. IX.

T. X.

T. XI.

POPIS LITERATURE:

- BRUKNER, B., 1965. - Neolitski i rano-eneolitski sloj na Gomolavi, *Rad vojvođanskih muzeja*, 14, Novi Sad, 137-175.
- BRUKNER, B., 1979. - Körös grupa, *Praistorija jugoslavenskih zemalja*, II, Sarajevo, 213-226.
- DIMITRIJEVIĆ, S., 1968. - *Sopotsko-lendelska kultura*, Monographiae Archaeologicae, I, Zagreb.
- DIMITRIJEVIĆ, S., 1979. - Sjeverna zona, *Praistorija jugoslavenskih zemalja*, II, Sarajevo, 229-360.
- GARAŠANIN, M., 1979. - Centralnobalkanska zona, *Praistorija jugoslavenskih zemalja*, II, Sarajevo, 79-212.
- JOVANOVIĆ, B., 1965. - Opšta stratigrafija Gomolave, *Rad vojvođanskih muzeja*, 14, Novi Sad, 113-135.
- LAZAROVISI, GH. – LAZAROVISI, M., 2003. - The Neo-Eneolithic Architecture in Banat, Transylvania and Moldavia, *Recent Research in the Prehistory of the Balkans*, Publication of the Archaeological Institute of Northern Greece, Nr. 3, Thessaloniki, 369-486.
- MARIJAN, B., 2001. - Zaštitna istraživanja arheoloških lokaliteta uz južni trak autoceste Zagreb-Lipovac, dionica V. Kopanica-Županja, poddionica B. Greda-Županja, *Obavijesti Hrvatskoga arheološkog društva*, 2, 35-45.
- MARIJAN, B., 2003. - Pretpovijesna arheološka nalazišta Dubovo-Košno i Dubovo kod Županje, *Županijski zbornik*, 11, Matica hrvatska Županja, 13-22.
- MARIJAN, B., 2006. - Neolitičko naselje Dubovo-Košno kod Županje, Od Sopota do Lengyela, *Annales Mediterranea*, Koper 2006, 43-51.
- MARKOVIĆ, Z., 1993. - Neolitička, eneolitička o ranobrončanodobna naselja u sjevernoj Hrvatskoj, *Izdanja Hrvatskoga arheološkog društva*, 16, 113-125.
- MARKOVIĆ, Z., 1994. - *Sjeverna Hrvatska od neolita do brončanog doba*, Koprivnica.
- NAĐ, Š., 1960. - Zaštitno iskopavanje na Gomolavi kod Hrtkovaca – Prethodni izveštaj za 1955-1956. godinu, *Rad vojvođanskih muzeja*, 9, Novi Sad, 112-129.
- OBELIĆ, B. – KRZNARIĆ - ŠKRIVANKO, M. – MARIJAN, B. – KRAJCAR-BRONIĆ, I., 2004 - Radiocarbon Dating of Sopot Culture Sites (Late Neolithic) in Eastern Croatia, *Radiocarbon*, Vol. 46, No 1, Tucson, 245-258.
- PERIĆ, S., 1999. - Višeslojna neolitska naselja i problem kulturne stratigrafije neolita na teritoriji Srbije, *Starinar*, XLIX, Beograd, 11-38.
- PETROVIĆ, J., 1980. - Mlađe kameno doba – Starije gvozdeno doba, *Vojvodina od praistorije do ranog srednjeg veka*, Vojvođanski muzej, Novi Sad, 8-27.
- RUTTKAY, E., 1985. - Das Neolithikum in Niederösterreich, *Forschungsberichte zur Ur-und Frühgeschichte Österreich*, 12, Wien.
- SREJOVIĆ, D., 1979. - Protoneolit – kultura Lepenskog vira, *Praistorija jugoslavenskih zemalja*, II, Sarajevo, 33-76.
- TASIĆ, N. – TOMIĆ, E., 1969. - *Crnokalačka bara. Naselje starčevačke i vinčanske kulture*, Dissertationes, 9, Kruševac-Beograd.
- TEŽAK-GREGL, T., 1993. - *Kultura linearnotrakaste keramike u središnjoj Hrvatskoj*, Dissertationes et Monographiae, 2, Zagreb.

SETTLEMENT ELEMENTS AT THE NEOLITHIC SITE OF DUBOVO-KOŠNO NEAR ŽUPANJA

SUMMARY

The site of Dubovo-Košno is located in a lowland area without any significant relief oscillations at ca. 83 m above sea level, not far from the Sava River, 4 km to the north of the center of Županja (Fig. 1, Fig. 2). In addition to surface finds from the late Bronze Age, the La Tène period, and the Roman period, the cultural level with settlement structures is located at a depth of 0.40 – 0.50 m. Many diverse settlement structures were discovered, both in the form of pits and above-ground elements (Fig. 5, Fig. 6). The organization of free space and communication routes represents a special group of settlement elements, but since Dubovo-Košno belongs to the type of dense Neolithic settlement in which the primary dwelling structures form the outline of the settlement, it would be difficult to speak of a clearly defined approach to organization of pathways or public areas (Fig. 6).

The settlement elements of the site of Dubovo-Košno can be classified into two main groups in the general or functional sense. The first group encompasses original settlement structures, whether for dwelling, work, or auxiliary uses, while the other secondary group consists of structures created through exploitation of mineral raw materials within the area of the site. The group of primary settlement elements can be divided into four sub-groups: 1. settlement elements of general character (large settlement ditches), 2. ancillary settlement structures (remains of beam or post holes, short and deep ditches with regular plans, working or workshop pits), 3. below-ground dwelling structures (pit-dwellings and sunken-floored huts), and 4. above-ground dwelling structures (houses of rectangular plan).

If logical and rational reasons can be found for the existence of the large settlement trench in terms of the settlement organization and economic activities, without necessarily referring to a defensive function, the purpose of the smaller trench appears completely irrational and incomprehensible, and perhaps this trench was merely the result of partial construction that was abandoned for unknown reasons (Fig. 6, Pl. 1.1-4). Some of the pit structures had a fill of lighter color (pale yellow) or in combination with a black border created various kidney, leaf, or heart shaped forms in plan (Pl. 3.1-3; Pl. 4.3). Most of the remaining pits, and especially the sunken-floored and pit-dwelling structures, had a dark grey-black fill (Pl. 3.4-5; Pl. 7.4-5; Pl. 8.3; Pl. 9.2,5; Pl. 11.5). The pit structures with the lighter fill were mostly sterile, while those with a darker fill contained numerous archaeological finds. The remains of smaller pits and beam or post holes compose a non-autonomous type of structure (Pl. 2), and can be found throughout the entire expanse of the settlement. The group of ancillary settlement pit structures includes examples of small and medium sized pits (Pl. 4.1-4), as well as short straight deep pits "scattered" throughout the entire settlement (Fig. 5, Fig. 6), which appear in various combinations (Pl. 4.5-6), and also working pits, or areas that certainly did not have a residential character (Pl. 5.1-4). Sunken-floored (Pl. 5.5-6; Pl. 6; Pl. 7) and below-ground pit dwelling structures (Pl. 8; Pl. 9) have a similar architecture in terms of the basic layout – as almost always around a central larger room, most often circular or irregularly circular in plan, additional smaller rooms or cells of various shapes were formed, in numerous combinations with posts or straight deep trenches.

The concentrations of posts in certain sections of the settlement form regular parallelograms (quad. F/G 37-38, K/L 39-40, L 44-47, M/N 39-40 and a/b/c 40-41), and in these cases certainly represent the remains of rectangular houses with two-eaved roofs whose walls were made of switches woven between posts, perhaps also coated with clay mixed with chaff (wattle-and-daub). These were houses of Type A, mostly oriented east-west, with dimensions ranging from ca. 5.0 to 10.0 m in length and 2.5 to ca. 5.0 m in width (Fig. 6, Pl. 10.1-3). Another type of rectangular house (type B) was also discovered at the site of Dubovo-Košno. These were structures with underground foundations for the lengthwise external walls in quad. K/L/M 42-43 and quad. V/Z/a 40-41, which together with the posts on the transverse narrower walls truly compose actual consistently elongated rectangular structures, certainly representing the remains of an aboveground type of house (Fig. 6, Pl. 10.4-6; Pl. 11.1-3). The remains of residential architecture in quadrant E/F 32-37 probably belong to this type, and also perhaps those in quadrant M/N/O 48-50 (Fig. 6). The above structures primarily had a north-south orientation. The type B above-ground house in fact was an elongated rectangle with three rooms separated by beams. The entranceway with a small porch was regularly located on the southern side. The size of the structure was most probably standardized (the ratio of the width to the length is approximately 1:2.5), as was the arrangement of the interior space, where the greatest area was occupied by the central "hall", while the entrance and rear sections almost symmetrically divided the remaining space of the above-ground house.

Structures of type B in quad. K/L/M 42-43 and quad. V/Z/a 40-41 incorporated pit structures into their fabric, and in fact the structure in quad. K/L/M 42-43 to a considerable extent with its northern transverse wall utilized, or rather bridged the large settlement ditch. In a similar manner, as an addition to the structure of the eastern elongated wall the pit structure was utilized, or SJ 682 in quad. M 42-43 (Pl. 10.4-5). Further, the rectangular structure in the

settlement complex in quad. V/Z/a/b 39-42 was flanked on the eastern and western sides with additional somewhat shallower and obliquely placed trenches (like some kind of fence), which ended on the southern side triangularly, almost like an apse (Pl. 11.1-2). On the other hand, the above-ground structure of type B in quad. K/L/M 42-43 lacks such a fencing, and it is surrounded by many other settlement pit-dwelling structures or houses of type A, and it can be stated that it was located in a more densely settled part of the site near its center, while the complex in quad. V/Z/a/b 39-42 was located on the edge of the settlement.

Given that the inventory of small finds exhibits a uniformity in the cultural sense, and the results from the field indicate that no elements exist for establishing a reliable vertical stratigraphy, the evolution of the settlement at the site of Dubovo-Košno can nonetheless be considered in the context of constructional phases (vertical), and the spread of the settlement towards the edges established through excavation (horizontal). In fact, it is possible to note at least two phases of construction. If the first phase is primarily (but not exclusively) represented by pit structures, then the construction of above-ground houses was most probably carried out in the second phase. At present it is difficult to say whether the above-ground houses of type A and B had been constructed at the same time or did they represent two variants of dwellings structures from various building phases. Clear confirmation of one or, more likely, several rebuildings is offered by examples of overlapping or overlaying structures. The area of the large settlement ditch was cut across and surmounted by various pit structures, probably when the settlement expanded towards the south (Fig. 6), for the construction of the above-ground house of type A in quad. K/L 39-40 the northern arm of the large ditch was used in quad. L/M 39 (Fig. 6, Pl. 10.1-2), while the above-ground house of type B in quad. K/L/M 42-43 on the northern side subsequently overlaid the large ditch and the pit structure or SJ 682 in quad. M 42-43 (Fig. 6, Pl. 10.4-5). The same situation occurred in the settlement complex in quad. V/Z/a 40-41 where an example can be seen of the overlapping of an above-ground house of type A in quad. a/b/c 40-41 with the area of a type B house (Fig. 6, Pl. 11.1).

The layout of the settlement at Dubovo-Košno is typical for the prehistoric Neolithic period, and the site belongs to the type of lowland unfortified settlements with pits and above ground structures. Along with analogies to the sites of Barica, Ervenica, and Ervenica-Trbušanci in Vinkovci, Dubovo-Košno is very close to the example of Crnokalačke bare, where the Vinča period settlement developed in continuity above an earlier Starčevo settlement, but also the Vinča settlement at Gomolava near Hrtkovci, where remains were discovered of above-ground structures such as the type A and type B houses. In general terms it can be said that the site of Dubovo-Košno was a temporary (seasonal) settlement whose inhabitants abandoned it at that point when they had most probably already exploited all the natural resources or because of a new internal organization of the community. According to all indicators, any unplanned obliteration of the settlement by fire or destruction by some other hostile community should be rejected as a reason for the termination of settlement. Their permanent habitat-settlement was probably located in the vicinity. Hence all of the dwelling structures were filled with damaged or unnecessary material at the end of their use.

The mobile inventory from the cultural layer of the settlement structures undoubtedly belonged to the Sopot Culture, and the typological traits of the pottery, stone, and microlithic finds indicate primarily the I-B phase and the beginning of stage II, although the results of the C¹⁴ analysis of carbonized wood samples were relatively high for this early period of the Sopot Culture. It should, however, be emphasized that the Starčevo Culture, as a substratum, had a significant influence on the early Sopot Culture, above all in the organization of settlements and particularly in the construction of residential pit structures. On the other hand, the example of the site of Dubovo-Košno near Županja undoubtedly shows that the Vinča Culture had considerable influence on the Sopot Culture in two essential aspects – the mobile inventory (pottery material) and the organization of the settlement, particularly in the construction of above ground residential structures.

KEY WORDS: